

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Viktorie Ullrichová

Dopady rozvodu rodičů na prospěch dětí II. stupně ZŠ

The effects of parental divorce on a child's achievements at the second grade on primary school.

Praha 2022

Vedoucí práce: Mgr. Daniela Nováková, DiS.

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Daniele Novákové, DiS. za cenné rady, odbornou pomoc, věcné připomínky a ochotu při psaní této bakalářské práce. Dále bych také ráda poděkovala mé sestře za pomoc s jazykovou korekturou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, řádně jsem citovala všechny použité prameny a literaturu. Tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis autora.....

Abstrakt

Ve své bakalářské práci se věnuji dopadům rozvodů na prospěch dítěte na druhém stupni ZŠ. Teoretickou část jsem rozdělila do tří na sebe navazujících částí. V první části se věnuji vymezení pojmu rozvod, ve druhé části popisuji vývoj dítěte v období II. stupně ZŠ a v závěrečné části se věnuji vymezení funkce a role rodiny, které mají vliv na zdravý vývoj dítěte a úspěšnou socializaci.

Výzkumná část práce je založena na dotazníkovém šetření a věnuje se dopadům rozvodů na školní prospěch jedince.

Klíčová slova

Rozvod; školní prospěch; vývoj dítěte; dopady rozvodu

Abstract

This bachelor thesis is devoted to the effects of parental divorce on a child's achievements at the lower secondary stage of elementary school. I divided the theoretical part into three consecutive parts. The first part I devoted to the definition of the term divorce, in the second part I described child evolution at the lower secondary stage of elementary school and in the final part I concentrated on the definition of the function and role of family which affect the healthy development of the child and successful socialization.

Practical part is based on a questionnaire survey and deals with the effects of divorce on the individual's school achievement.

Keywords

Divorce; school achievement; family; child evolution; effects of parental divorce

OBSAH

Úvod.....	1
1 Vymezení základních pojmů v oblasti rozvodu	2
1.1 Definice rozvodu.....	2
1.2 Příčiny rozvodu	3
1.3 Fáze rozvodu	3
1.4 Porozvodová situace.....	4
1.4.1 Sdělení dítěti	5
1.4.2 Projevy dítěte	6
1.5 Dopady rozvodu	10
1.6 Současná situace.....	12
2 Vývoj dítěte v období II. stupně základní školy.....	13
2.1 Období dospívání	13
2.2 Kurikulum II. stupně základní školy.....	17
2.3 Školní prospěch.....	19
2.3.1 Formální hodnocení	21
2.3.2 Neformální hodnocení	21
3 Vymezení pojmu rodiny	23
3.1 Definice rodiny.....	23
3.2 Funkce rodiny.....	24
3.3 Složení rodiny	25
4 Empirická část	26
4.1 Cíl výzkumu.....	26
4.1.1 Stanovení hypotéz.....	26
4.1.2 Metody sběru dat	27
4.1.3 Výzkumný vzorek.....	28
4.1.4 Prostředí a podmínky výzkumu	28

4.1.5	Postup při sběru dat.....	29
4.1.6	Výsledky výzkumu	29
4.2	Shrnutí výsledků výzkumného šetření	47
4.3	Diskuze.....	50
Závěr	52
Seznam použité literatury.....		53
Seznam tabulek		56
Příloha č.1: Dotazník.....		57

Úvod

Dospívání je velmi náročné období, které doprovází spousta změn. Z malého dítěte se postupně stává samostatná dospělá bytost. Aby ve zdravého jedince mohl člověk dospět, potřebuje vedle sebe to nejdůležitější; nepodmíněnou lásku a jistotu ve svých rodičích. Každá třetí rodina se v dnešním moderním světě rozpadá. Tato práce se věnuje dopadům rozvodu na školní prospěch dítěte.

Téma dopady rozvodu rodičů jsem si z vybrala toho důvodu, jelikož sama z rozvedené rodiny pocházím; mí rodiče se rozvedli, když jsem si procházela dospíváním. Zajímalo mě tedy, do jaké míry rozvod ovlivní školní prospěch jedince. Chtěla bych touto prací poukázat na fakt, že děti mohou mít rozdílnou rychlost a intenzitu reakcí na rozvod rodičů a neexistuje jednoznačné vymezení, jak se dítě bude po rozvodu (nebo při rozvodovém řízení) chovat. Každé dítě je individuální, jedinečné a každé tento zážitek prožívá jinak.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jak rozvod rodičů ovlivňuje školní prospěch dětí a jejími vedlejšími výzkumnými cíli je, o jaký stupeň známky, v jakých oblastech a zda vůbec se mění žákovy chování a vztah ke kolektivu, jelikož všechny tyto oblasti ovlivňují školní výkon jedince.

Bakalářská práce je rozčleněna do čtyř kapitol. V první kapitole si vymežíme pojmy z oblasti rozvodu, tedy co je to rozvod, jaké jsou příčiny rozvodu, jaká je porozvodová situace, jak správně dítěti sdělit informaci o rozvodu a jaké projevy dítě může mít po zjištění rozvodu rodičů. Také se zmíníme o dopadech rozvodu na dítě a v neposlední řadě, jaká je současná situace rozvodovosti v České republice. Ve druhé kapitole se podíváme na vývoj dítěte v období druhého stupně základní školy, jakými vývojovými změnami prochází, jaké je kurikulum na druhém stupni základní školy, co je to školní prospěch a jaké jsou formy hodnocení ve škole. Ve třetí kapitole se budeme věnovat rodině; co to rodina je, jaké funkce rodina zastává a jaké je složení rodiny. Čtvrtou kapitolou je empirická část, která nám ukáže výsledky dotazníkového šetření a jaké má dopady rozvod rodičů na děti druhého stupně základní školy.

1 Vymezení základních pojmů v oblasti rozvodu

Tato kapitola se zabývá základními pojmy z oblasti rozvodu. Vymezuje pojmy rozvod, příčiny rozvodu, fáze rozvodu, porozvodovou situaci, sdělení dítěti situaci rozvodu, projevy dítěte v reakci na situaci, dopady rozvodu a současnou situaci ohledně rozvodu v České republice.

1.1 Definice rozvodu

Rozvod je formální právní akt, kdy se manželé rozhodnou své manželství ukončit a tímto procesem jejich manželství zaniká. Jedná se o právní proces, který je ukotven v zákoně 89/2012 Sb. Občanského zákona, a to konkrétně od § 755 po § 758 - „*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení*“ (zákon č.89/2012 Sb., Občanský zákoník). Zjistí-li soud, že manželství nelze obnovit, může partnery rozvést. Je to proces, kde existují dvě strany – ten, kdo o rozvod žádá, se v právní terminologii nazývá žalobce (dříve jako navrhovatel) a ten, kdo je na druhé straně, a to tzv. žalovaný (dříve jako odpůrce). V reálném životě, ale takto jasně vymezené role nejsou. Role žalobce a žalovaného se můžou v průběhu rozvodu měnit a střídát. Pokud se jedná o manželství, kde jsou nezletilé děti, musí rodiče splnit všechny podmínky stanovené soudním rozhodnutím. Jedná se o takové rozhodnutí, kde soud jasně vymezí výchovu a výživu dětí, které nesmí být v rozporu se zájmem dětí (Novák, Průchová, 2007).

Je to citlivý a zvláště náročný proces, který s sebou doprovází nepříjemné pocity a má dopad nejen na zúčastněné rozvodu, ale také na jejich děti. Je důležité si uvědomit, že pokud rodiče dospějí k rozvodu, neznamená to naprostý konec konfliktních situací. „*Po rozvodu se konflikty soustřeďují na děti – rodiče bojují o výši alimentů, jejich placení, styk s dětmi, o styl výchovy dětí, o to jak dobře s rodiči vycházejí*“ (Pavlát, 2012, s. 225). V některých případech je to pak jen začátek pro další nepříjemné období všech zúčastněných. Jedná se o velkou životní změnu, v rodinách dochází k narušení fungování a složení. Rodiče se musí vypořádat se změnou ekonomické situace a prostředí, která má dopad i na jejich děti.

„*Přestože jsou dnes rozvody časté a v některých případech i procedurálně jednoduché, jde v našem typu společnosti o jednu z nejnáročnějších životních situací*“ (Matoušek, 2015, s. 21).

1.2 Příčiny rozvodu

Není jednoduché si (pro partnery) přiznat, že v jejich vztahu nemohou dále setrvat, zvláště jsou-li v manželství také děti. Příčiny rozvodu mohou být různé, zde přiblížím výklad nejčastějších důvodů k rozvodu, které byli evidovány podle Českého statického úřadu za rok 2019. Prvním nejčastějším důvodem rozvodu je rozdílnost povah, názorů a zájmů, které vyplynou na povrch až po několika letech soužití. Na začátku vztahu jsou partneři okouzlení druhým, a tak často přehlíží jisté záporné věci. Po určité době, ale tyto informace vyjdou na povrch a ve společném životě jej nelze přehlížet. Může se jednat o jiný pohled na výchovu dětí, trávení volného času, jiné vyhlídky do budoucího života apod.

Druhou nejčastější příčinou se stává nevěra, která může být pouze jednorázová (například prostituce, flirt, nezávazný pohlavní styk), nebo může pokračovat do vztahu s daným jedincem. U druhého případu to znamená, že má muž či žena mimomanželský poměr delší čas.

Třetí nejčastější příčinou je alkoholismus, kdy jeden z partnerů nadměrně užívá alkohol, což se také neblaze odráží v domácnosti (hrubé chování, násilné sklony, ponižování, fyzické/psychické týrání). U tohoto typu příčin je nebezpečné, pokud toto násilné chování jedinec použije i vůči dětem (syndrom CAN).

Čtvrtou nejčastější příčinou je nezájem o rodinu, které se také pojí s neuváženým sňatkem, kdy jeden z partnerů nebyl připravený na založení rodiny. Dále zde ještě Český statický úřad zahrnuje zlé nakládání/odsouzení pro trestný čin, zdravotní důvody, sexuální neshody a zavinění, které soud nezjistil (Český statický úřad, 2021).

1.3 Fáze rozvodu

Rozvod nevznikne samovolně a okamžitě. Předchází mu několik fází, kdy každý jedinec tyto kroky prožívá jinak. Podle svého vnímání a prožívání se začíná chovat jinak ke svému partnerovi. Pokud ani v jednom kroku partneři nedokáží najít kompromis a společné řešení, vztah se rozpadne a zaniká. Podle psychologa Jeronýma Klimeše existuje šest fází rozpadu vztahu, které podrobně popsal ve své knize *Partneři a rozchody*. První fází je **latentní fáze**, kdy po předchozích problémech a neshodách jeden z partnerů uvažuje o rozchodu. Může se stát, že druhý partner o myšlenkách na rozchod druhého partnera ani neví. Druhá fáze se nazývá **spouštěcí fáze**. Ta nastává v momentě, kdy jeden z partnerů doopravdy oznámí rozchod druhému. V tomto procesu odmítnutý partner jedná přehnaně, urputně, zbrkle, zoufale a impulzivně, což, bohužel, vede ještě k větším neshodám a vztah více směřuje k rozpadu. **Fáze asymetrických rozhodnutí** je třetí fází. V tomto kroku je navrhovatel rozchodu pevně rozhodnut pro rozchod, kdežto druhý partner stále dbá na znovuoobnovení vztahu. Mohou se zde

objevit manipulace ze strany partnera pro udržení vztahu. Čtvrtou fází popsal Jeroným Klimeš jako **fyzické odloučení a fantazijní fáze**. „*Tato fáze má čtyři charakteristické rysy: 1. fyzickou separaci, 2. dočasné zakonzervování posledního statu quo, 3. převahu fantazijních interakcí nad reálnými, 4. převahu přitažlivých sil nad odpudivými*“ (Klimeš, 2005, s. 42). V této fázi partneri žijí v odloučení a dokáží klidně reflektovat jejich myšlenky. Prvotní šok z rozvodu opadl a partneri mohou pomalu vzájemně komunikovat v klidu. Převládá zde fantazie partnerů (protějšek je buď očeňován nebo idealizován) nad realitou. Stále u partnerů více převládají přitažlivé síly k danému partnerovi. Pátou fází je **paradoxní fáze**, v tomto procesu dojde k obrácení rolí. Ten, kdo rozchod navrhoval chce vztah opět navázat, zatímco druhý partner (ten, kterému byl rozchod oznámen) se s touto skutečností smířil a vztah už chce také ukončit. Poté nastává poslední fáze. Buď se k sobě partneri vrátí, nebo dojde k definitivnímu rozpadu vztahu (Klimeš, 2005, s. 14-37).

1.4 Porozvodová situace

Při rozvodovém řízení nastává situace, kdy soud určí, komu bude dítě svěřeno do péče. Při tomto procesu se dbá hlavně na dítě, aby bylo zabezpečeno, aby se ho rozvodová situace nijak zvlášť nedotkla a nebyly narušeny jeho zájmy. Dalším kritériem, ke kterému soud přihlíží při určení opatrovnictví, je věk dítěte. Nesmíme zapomenout, že pro dítě je rozvod rodičů traumatická událost. Rozpad vztahu rodičů pro něj znamená ztrátu jistoty, bezpečí a zázemí, které ztratilo ne vlastní vinou. Pro rodiče, kteří spolu dokáží konstruktivně komunikovat je tato věc lehčí na rozdíl od rodičů, u kterých stále přetrvává konfliktní komunikace. V prvním případě je možné, že se rodiče společně domluví, do které péče se dítě svěří a soud jim pak jejich rozhodnutí stvrdí. V tomto případě oba rodiče dbají a splňují soudní rozhodnutí. U druhého případu je soudní řízení vleklé a zdouhavé, jelikož ani jeden rodič se nechce vzdát své péče o dítě. Velikou a důležitou roli v tomto případě je fakt, že ani jeden z rodičů nemá důvěru v tom druhém, že by se o dítě řádně a správně postaralo. Nastávají situace, kdy jeden z rodičů (nebo oba dva) říká špatné věci na adresu druhého s cílem dostat dítě do své výhradní péče. V této situaci je zvláště důležité, aby soud bral v potaz hlavně dítě, u kterého rodiče bude dobře prosperovat, kde bude mít lepší zázemí, psychickou pohodu, aby mělo možnost vidat a navštěvovat druhého rodiče, a hlavně by také mělo zohlednit přání dítěte, u kterého rodiče by si přálo zůstat.

„*Lze rozlišit tři hlavní uspořádání porozvodové péče o děti: výhradní péči matky a „navštěvujícího“ otce, výhradní péči otce s „navštěvující“ matkou a společnou (střídavou péči), kdy dítě pobývá ve střídavé péči matky a otce*“ (Matoušek, 2015, s. 32). Nejčastější forma

uspořádání je svěřeni dítěte do výhradní péče matky, což znamená, že dítě u matky bydlí a otec má soudně nařízené kdy a jak dlouho stráví s dítětem čas. Nejčastěji je nařízeno strávení víkendu s druhým rodičem (v tomto případě s otcem), ke kterému je ještě obvykle přidělen jeden pracovní den. U této formy bývají nejčastější dva problémy. Jednak otec vůbec nebo velmi málo dítě navštěvuje, a jednak matka (i přes soudní rozsudek) dítě k otci nepouští nebo zamezuje kontaktu. Druhou nejčastější formou uspořádání je výhradní péče otce s „navštěvující“ matkou, kdy dítě bydlí u otce a má podobně jako u výhradní péče matky soudně nařízeno v jakých intervalech a dnech bude navštěvovat matku. První typ formy opatrovnictví (výhradní péče matky s „navštěvujícím“ otcem) se nejčastěji uděluje, když je dítěti méně než tři roky a s narůstajícím věkem se svěřeni péče proměňuje. Nejméně častou formou opatrovnictví je střídavá péče, kdy je soudem dané, od kdy do kdy bude dítě v péči matky a poté v péči otce. Tato forma se jeví prospěšná pro děti pouze v případě, kdy se rodiče dokáží dohodnout a respektují tyto dané rozsudky. Pokud rodiče mezi sebou nevycházejí dobře a stále u nich převažují konflikty, je střídavá péče pro děti náročná. Tato forma uspořádání má pro dítě velkou výhodu v tom, že má dostatečný kontakt s oběma rodiči. Může se učit role, postoje, názory, hodnoty od obou rodičů. Na druhou stranu má tato forma negativní stránku v tom, že je dítě v nestálém prostředí, kde si musí zvykat nejen na jiné prostředí, ale také na jinou výchovu. Dítě pak může dostat pocit „neukotvenosti“, kdy žádné prostředí pro něho není tím pravým domovem. Ve formě střídavé péče je vhodné dítěti sestavit kalendář. *„Ten mu lépe a obrazně ukáže, co bude následovat další den. Udělat na něm tedy jinou barvou dny, kdy bude u mámy, jinou, kdy bude u táty, a dané dny škrtnat, aby dítě vědělo, co nastane příští den. Tak mu může rodič dopřát alespoň částečnou jistotu. Je zapotřebí, aby mělo jeden stabilní kalendář, který si pak přenáší (pokud to potřebuje) od jednoho rodiče k druhému“* (Špaňhelová, 2010, s. 140). Pro dítě bude kalendář znamenat jistý pocit stability a jistoty, kdy bude vědět kdy má být na jednotlivé věci připravené a s čím může následující den či týden počítat. (Špaňhelová, 2010)

Je těžké určit, které uspořádání je pro dítě nejlepší. Platí tady, jako v celé této problematice, že se musí k tomuto kroku přistupovat individuálně a zohlednit všechna hlediska, aby dítě bylo co nejvíce v bezpečí a psychické pohodě, mělo prostředky pro svůj nejlepší psychický a fyzický vývoj a nijak výrazně negativně ho tato skutečnost neovlivnila.

1.4.1 Sdělení dítěti

V první řadě by se sdělení o rozvodu mělo říct dítěti v klidu, kde bude mít prostor na otázky, bude se cítit v bezpečí a nezůstane na takovou velkou informaci sám. Dobrým příkladem může být sdělení doma v úzkém kruhu rodiny. Dítě je v prostředí, které zná, může se zde doptat na

otázky matky i otce a po zpracování této informace je stále pod dohledem a v bezpečí rodičů. Naproti tomu neadekvátní situace jsou například sdělení informace před zkouškou, před rodinnou oslavou (kdy je například dítěti sděleno, ať informaci o rozvodu nikomu neříká), nebo před výpravou do školy, kdy je pak dítě na tuto informaci samotné.

Dalším důležitým bodem ve sdělení dítěti o rozvodu je v co nejkratší době, kdy se rodiče rozhodnou vztah ukončit touto cestou. V dítěti může nastat zmatek, neklid a strach z nově nastávající situace, kdy neví, co se doopravdy děje a může mít stud i strach se zeptat. Pokud dítě žije dlouhodobě ve stresu ze situace, které nerozumí, může to mít dlouhodobě psychický, ale i fyzický dopad.

Hlavním bodem sdělení o rozvodu dítěti nebo dětem je dostatečné vysvětlení důvodu rozpadu vztahu rodičů. Pokud dítě dostane informace adekvátně k jeho věku (aby situaci mohl plně pochopit), předejdou tím rodiče tomu, aby se dítě za rozvod rodičů neobviňovalo. Existuje několik případů, kdy dítě bylo (a pořád je) přesvědčeno, že za rozvod rodičů mohou právě ony. Snaží se pak různými cestami rodiče dát zpátky dohromady, nebo si tuto vinu nese v sobě. U tohoto bodu je také důležité, aby rodiče dítěti trpělivě odpovídali na otázky, které jej zajímá a doplňuje si tak pro sebe informace. Také ujišťování dítěte o lásce k němu od obou rodičů a ubezpečení, že se pro dítě budou snažit udělat maximum, a pokud možno, aby to dítěti co nejvíce vyhovovalo a nic se pro něj nezměnilo, rozvodovou situaci dítěti zjednoduší a dodá mu pocit bezpečí a jistoty (Smith, 2004 a Špaňhelová, 2010).

1.4.2 Projevy dítěte

Projevy u dětí jsou individuální a různé. Závisí na mnoha okolnostech – psychické zralosti dítěte, věku a pohlaví dítěte, jak je rozvod dítěti sdělen, jak se rodiče po rozvodu k dítěti chovají a v neposlední řadě, jak se rodiče chovají k sobě navzájem a jak o sobě navzájem před dítětem mluví.

Je nutné mít na paměti, že důsledky rozvodu rodičů na děti je dlouhodobá a rozsáhlá problematika, a proto se u dětí nemusí dopady projevit hned po rozvodu, ale mohou vyjít na povrch až mnohem později. Jak jsem již zmínila na začátku, pro děti je rozvod rodičů nepříjemný. To ale neznamená, že jej rodiče berou s lehkostí, také pro ně bývá rozvod velmi náročný a vzbuzuje v nich pocity viny a selhání. Všichni rodiče by měli především brát ohled na své děti, aby se jich rozvod nijak výrazně citelně nedotkl. Pozornost by se měla také obracet k tomu, že nejenže děti nemusí dopady rozvodu projevovat okamžitě, ale také že projevy

nemusí být značné a viditelné zvenčí. Jsou případy o takových dětech, které si v sobě bolest z rozvodu nesly až do dospělosti.

Většinou existují dvě základní oblasti, jak se dítě projevuje. Na jedné straně máme dítě, které se do sebe uzavře. Nemluví s okolím, nesdílí své pocity, ať už z důvodu, že je takto naučené; u chlapců může jít o naučený vzorec chování. Viděl u svého otce, že nedával najevo své pocity, nikdy neplakal. Tito jedinci pak své pocity nedávají najevo, jsou do sebe uzavřeni a vytváří si v hlavě vlastní svět se kterým komunikují. Na druhé straně je zde opačné chování. Jedinci se snaží vyventilovat svůj vztek, strach a obavu na své okolí nebo chtějí na sebe strhnout pozornost. Toto chování se projevuje agresivním, někdy může i násilným chováním vůči svému okolí. Tyto děti jsou většinou označeny jako zlobivé nebo nezvladatelné. (Smith, 2004)

Hlavní emoce, která je v dítěti v období rozvodu a po rozvodu, je bezesporu smutek. „*Smutek je projevem pocitu ztráty a je patrně nejzřetelnější emoci, jakou prožívají děti rozvedených rodičů. Děti dávají smutek najevo přímo pláčem nebo nepřímým jednáním*“ (Smith, 2004, s. 49). Dítěti se rozpadá celý svět, pokud se jeho dvě hlavní opory a jistoty (matka s otcem) rozejdou. Každé dítě si nejvíce ze všeho přeje, aby se jeho rodiče měli rádi a byli spolu. Je několik reakcí, které dítě po rozvodu prožívá. V oblasti emoční prožívá výše zmíněný smutek, hněv, osamělost, nepochopení, pocit viny, úzkost, zmatek, závist a úlevu. Se všemi těmito pocity se děti po, ale také při rozvodu mohou setkat. Podíváme se zde na tyto pocity blíže.

Pocit hněvu v dítěti může vyvolat bezmocnost, že s celou situací nemůže nic dělat. Rodiče se takto rozhodli a dítě má pocit, že je postavené před hotovou věc, i když by si přálo něco jiného. Může jít také o vztek na jednoho rodiče, který dítě popouzí vůči druhému rodiči. Nebo se také může jednat o situaci, kdy dítě nedokáže (nebo má pocit, že nemůže) vyjádřit své vlastní pocity vůči jeho nejbližším lidem (nejčastěji otci a matce). Ví, že by svým názorem, pocitem ublížil svým rodičům, tak jej radši maskuje a budí se v něm vztek. Také se může jednat o vyvolávání pozornosti na sebe. Dítě je tak bezmocné, připadá si přehlížené, že svým agresivním chováním na sebe strhává pozornost. S touto situací souvisí pocit osamělosti. Dítě, kterému se rozvedli rodiče a následně se přestěhuje, nebo se střídá u rodičů, nemá pocit jistoty, která je pro dítě velmi důležitá. Cítí se osaměle, vyčleněně z kolektivu, jelikož všichni jeho kamarádi mají společně rodiče a on si připadá jiný, opuštěný a nepochopený. Jak už jsem se zmínila výše, může vznikat pocit viny za rozvod rodičů. Mohou si chování svých rodičů vykládat tak, že protože zlobilo, neudělalo to, co mělo, rodiče jej opustili. Tento pocit je spojen s hněvem, jelikož má dítě pocit, že neudělalo nic, co by rodiče přimělo být zpátky spolu.

Úzkost je další emocí, které dítě zažívá. Může se jednat o úzkost a strach o jednoho z rodičů, který už s nimi nežije. Jak to tatínek zvládne se sám o sebe postarat? Jak zvládne maminka bez tatínka postarat se o nás a náš dům? Úzkost je ale také spojená s budoucím životem dětí. Budu mít šťastnou rodinu? Rozvedu se také jako mí rodiče a mé děti budou zažívat tyto pocity? V tomto případě si děti přebírají úzkostlivé vzorce do svých životů. Když se dětem oznámí rozvod rodičů, převládá především zmatek. Mají spoustu otázek proč se rodiče rozcházejí, mají mě ještě rádi, budeme bydlet v nynějším domě, budu chodit do stejné školy. Tyto a všechny další otázky běží dítěti hlavou, když je mu informace o rozvodu sdělována. Pokud rodiče o druhém vypráví špatné věci, v dítěti se hromadí chaos s tím, že přece slyším špatné věci o mém rodiči, ale pořád ho mám rád.

Další emocí je závist. Děti vidí své vrstevníky, kteří mají úplné rodiny. Hromadí se v nich závist, že by chtěli mít to samé co oni, šťastnou a úplnou rodinu. Opět zde vznikají otázky, proč se mnou můj tatínek nejel na dovolenou, když můj kamarád byl s tatínkem u moře? Proč maminka taky nepřišla na můj koncert? V dětech tato závist může vzbudit pocit méněcennosti, kdy jejich rodiče nedělají s dětmi ty stejné věci, co v jiných rodinách.

Nakonec zde může být úleva. Tento pocit nastává u dětí po delší době po rozvodu. Dítě si po delším čase uvědomí, že rodiče i přes rozvod své děti milují a rozvod se jich osobně netýkal, jen spolu rodiče nedokázali žít. Přerušení hádek může být pro děti velmi dobrým způsobem uvědomit si, že rozvod byl dobrá volba (Smith, 2004).

Dětská psycholožka Ilona Špaňhelová rozlišila následující reakce dětí na rozvod rodičů, které také rozdělila podle věku dítěte. Reakce separační úzkosti se vyskytuje u nejmenších dětí. Jedná se o takový stav, kdy je dítě rozrušené a neutěšitelné v době, kdy se ocitá bez své jistoty (nejčastěji jistotu představuje matka). U menších dětí se tato úzkost může projevat tak, že je dítě naprosto pasivní ke všem podnětům (nechce si hrát, komunikovat). Také se zde mohou objevovat noční děsy, které jsou další reakcí dětí na rozvod rodičů. Noční děs pro dítě představuje takový stav, kdy ze spánku křičí a po vzbuzení je k neutěšení. Nedokáže říci co se mu zdálo. U dětí tato reakce vzniká důsledkem nevyřešené situace v jeho životě, kterou si sám v sobě ještě pořádně neprožil a nezpracoval. Tím pádem se mu vrací negativní pocity a zážitky ve spánku. Podobnou reakcí, kdy dítě nedokáže dát najevo své pocity, je koktání. Dítě totiž neumí vyjádřit své prožívání jinou formou (křik, pláč). Pomočování je další reakcí u menších dětí na rozvod rodičů. Myslí se tím opakované pomočování, které nastává v situacích, kdy se dítě cítí ohrožené, ve strachu a je v situaci, kterou si nedovede vysvětlit. Také zvýšená lhavost je jednou z dalších reakcí. Jedná se o lži, které se daný jedinec (na koho je lež spjatá) snadno a rychle dozví. Děti lžou z toho důvodu, aby na sebe upoutaly pozornost, popřípadě zranily

druhého člověka, a tím pádem mu daly o sobě vědět. Nemusí to být nutně negativní lži, jsou to i takové lži, kdy si jedinec sám vysní svůj ideální stav, který poté říká. Ví však, že tento stav je nerealistický, pouze chce tímto způsobem na sebe upoutat pozornost a stát se výjimečným.

S upoutáním pozornosti souvisí také reakce drobné krádeže. Je to obdobné jako u lži. Dítě ukradne nějakou věc způsobem, že se na ni lehce přijde a dítě dostane to co chce; pozornost rodičů. U těchto dvou reakcí (lež a drobné krádeže) nejde o špatný úmysl dítěte, ví, že se jedná o špatné věci. Je už ale ze situace tak bezmocné, cítí se přehlíženo, neví, jak by dal najevo své pocity, a proto volí tento způsob upoutání pozornosti. Následující reakce, která je v knize popisována je, že dítě nezná hranice. Děje se tak, když je dítě od jednoho, nebo od obou rodičů více rozmazlené. Dítě dostává nadměrné množství materiálních dáreků, dovolují mu více věcí a nestaví jim hranice. Rodiče tyto věci dělají s pocitem zmírnění napětí u dítěte, které u něj v této rozvodové a porozvodové situaci nastává. Další nápadnou reakcí, která se u menších dětí vyskytuje je zamlklost. Dítě je nemluvné, zadumané, zamyšlené. Tato reakce se projevuje strachem a nejistotou z nastávající situace. Dítě nerozumí situaci a má strach se zeptat, co bude dál. Tyto reakce se objevují především u menších dětí, mohou ale nastat i u větších. Větší děti mají zejména tyto reakce: zhoršení vztahů mezi kamarády, útěk z domu, zvýšené neposlušání/používání sprostých slov, vzornost, zhoršení školního prospěchu. Reakce zhoršení vztahů mezi kamarády se projevuje tak, že je dítě zvláště zamlklé, stydí se, nemluví s kolektivem a všechny aktivity s vrstevníky odmítá. Straní se tak celkovému kolektivu a v některých případech jedná vůči svým vrstevníkům i agresivně. Zvláště v období dospívání děti utíkají z domu. Může jít o útěk k partě nebo lásce. Tato reakce vzniká, když dítě nemá v rodině pocit uznání a lásky. Tímto způsobem hledá naplnění jeho potřeb. Reakce zvýšeného neposlušání/používání sprostých slov se může objevit nejen u větších dětí, ale také u předškolních, které význam sprostých slov neznají. Děti tímto postojem demonstrují svůj negativní postoj k situaci, která nastala. Nereagují na pokyny rodiče, nemluví s nimi a pokud odpoví, jedná se často o jednoslovnou odpověď. U mladších dětí znamená použití sprostých slov upoutání pozornosti na sebe, u starších dětí jde o útok na rodiče. Dítě je bezmocné, nedokáže dát najevo své pocity, má strach, proto se tímto způsobem brání na právě vzniklou situaci.

Opakem této reakce je zvýšená ukázněnost dítěte (vzornost), která je spojena s pocitem viny. Dítě se snaží ze všech sil chovat ukázněně, poslušně, aby rodiče spojil znovu dohromady. Bojuje v sobě s pocitem viny, že za rozchod rodičů může ono samo a pokud bude hodné, poslušné, klidné, situace se uklidní a rodiče se k sobě vrátí. Poslední reakcí, kterou zde autorka uvádí je zhoršení školního prospěchu. Dítě je neklidné, nedokáže se soustředit, má sníženou

koncentraci a motivaci k učení, ztrácí zájem o školu. Pokud si zhoršeného prospěchu všimnou učitelé, mohou mít na dítě negativní komentáře, které dítěti jeho situaci neulehčí a nezlepší (Špaňhelová, 2010).

Projevy dítěte mohou mít i podobu psychosomatických obtíží. Jedná se zdravotní obtíže, které nejsou fyzicky prokazatelné lékařskou prohlídkou. Jsou to fyzické problémy, které jsou spojené s psychickou pohodou jedince. Příkladem u těchto dětí může být: bolení břicha, bolení hlavy, nechutenství (u některých dětí může tato obtíž přerůst až do duševní poruchy; anorexie, bulimie, tato problematika se týká zvláště dívek), pocity na zvracení, závratě, problémy se spánkem a další.

Záleží na každém dítěti, která oblast u něj bude převažovat. Může se stát, že se všechny tyto pocity a chování budou u dětí střídat a měnit. Záleží na všech aspektech, které jsem zmínila na začátku kapitoly. Emoce a chování dítěte závisí především na rodičích; jak k dítěti a celkové situaci přistoupí.

1.5 Dopady rozvodu

Rozvod má nejen dopad na citovou složku všech zúčastněných, ale zahrnuje v sobě ještě další oblasti, kde se důsledky rozvodu projeví. Můžeme je rozdělit do těchto oblastí: vztahové, sociální, ekonomické, společenské, zdravotní. Ve výzkumu z roku 2012 prováděné P. F. Faganem a A. Churchillem, kteří srovnávali děti z kompletních rodin s dětmi z rozvedených rodin dospěli k těmto závěrům:

V **oblasti vztahové** se má na mysli vztahy v rodině, kdy se narušují vztahy jak matky a dítěte, otce a dítěte, tak také vztahy mezi prarodičem a dítětem, jelikož vlivem rozvodu a následné porozvodové péče (například je dítě dáno do výhradní péče matky) se děti méně, než tomu bylo dříve, setkávají se svou širší rodinou. Do této oblasti spadají také budoucí vztahy dětí. Výzkum zjistil, že děti z rozvedených rodin mají méně důvěry ve vztah, problémy s otevřením se druhému partnerovi, negativní postoj a strach z manželství. Také jejich sexuální zkušenosti jsou dřívější než u dětí z nerozvedených rodin a promiskuita je u dětí z rozvedených rodin vyšší. V **oblasti sociální** se u dětí z nekompletních rodin vyskytuje horší chování, strach z odmítnutí svými vrstevníky, bojácnost, úzkost, agresivita a horší prospěch ve škole. Ve škole se dopady rozvodu u dětí promítají velmi význačně – je zde zjištěno, že děti mají nižší míru motivace, pozornosti a je u nich větší míra vyloučení ze školy. Také děti z rozvedených rodin vykazují více problémů s chováním, špatnou komunikací, asociálním chováním, útěky z domovů a jsou náchylnější ke konfliktům, které častěji řeší násilím. **Ekonomická oblast** se projevuje u nekompletních rodin tím, že mají nižší příjem, než když žily jako kompletní rodina.

Výrazná je tato situace u matek samoživitelek. Nekompletní rodiny jsou také náchylnější k materiálnímu a nutkavému nakupování a finanční podpora dětí je mnohem nižší nebo žádná. **Společenská oblast** se projevuje ve zvýšeném násilném chování, kriminalitě, zneužívání drog a alkoholu. Také je zde vyšší pravděpodobnost zneužívání a zanedbávání dětí. Poslední oblastí je zde **oblast zdravotní**; děti z rozvedených rodin mají více nebo jsou náchylnější ke zdravotním problémům, ať už se jedná o fyzické nebo psychické potíže. Výzkum také potvrdil větší množství sebevražd u dětí z rozvedených rodin (Fagan, Churchill, 2012).

„Žebříček vytvořený studenty sedmé a osmé třídy prostřednictvím studie na konci 80. let 20. století zařadil rozvod rodičů jako třetí nejstresovější životní událost ze seznamu 125 událostí nebo zkušeností. Rozvod rodičů byl hodnocen pouze jako méně stresující než smrt rodiče nebo blízkého člena rodiny“ (Fagan, Churchill, 2012, s. 41, přeloženo autorkou)¹.

Největším dopadem na děti je fakt, že si myslí, že za rozchod rodičů mohou ony. Vycházejí si proto své chování před rozvodem rodičů. Dalším důležitým dopadem, který si děti berou do svého budoucího života je ten, že ony samy neví, jestli v budoucnu budou chtít vstoupit do manželství. Existují dva názory dětí, jakým se staví k manželství. První je, že do manželství nevstoupí, jelikož nechtějí způsobit stejnou bolest, jakou ony samy zažily, když se jejich rodiče rozváděli. Nechtějí své děti a sebe samotné vystavit stejné situaci. Na druhé straně jsou zde děti, které jsou přesvědčeny o tom, že si vybudují svou vlastní kompletní rodinu a nedovolí, aby se jejím dětem stala ta stejná událost, jakou samy zažily.

Dopady rozvodu na děti jsou nevyhnutelné. Každé dítě bude rozvodem poznamenáno. Rodiče, ale mohou do jisté míry ovlivnit míru dopadu na dětech; především jejich vztahem k sobě navzájem a vztahem a přístupem k dítěti.

„Wallerstein (1990) formuloval šest úkolů, které před dítě staví rozchod rodičů: 1. řešit sebeobviňování a porozumět faktorům, které způsobily rozdělení rodiny, 2. překonat pocit ztráty, 3. smířit se s trvalostí faktu rozvodu, 4. překonat hněv, 5. vrátit se k běžným vývojovým úkolům ve škole a mezi vrstevníky, 6. získat naději a důvěru v budoucnost“ (Pavlát, 2012, str. 222).

¹ A ranking generated by seventh and eighth grade students through a study in the late 1980s ranked parental divorce as the third most stressful life event of a list of 125 events or experience. Parental divorce was only ranked as less stressful than the death of a parent or close family member.

1.6 Současná situace

V současné moderní společnosti už není rozvod tabuizován, je běžný a toleruje se. Manželství pro partnery už není posvátné, jako tomu bylo v minulosti. Doba se zrychluje, otevírají se brány možností a lidé chtějí mít všechno lepší teď a hned. S tím se pojí změny hodnot a postojů u lidí. V České republice *„do konce června 2021 bylo právně ukončeno rozvodem 10,8 tisíce manželství, meziročně o 0,5 tisíce více. Většinu rozvodů (54 %) iniciovali společným návrhem na rozvod oba manželé. Z pohledu délky trvání manželství bylo rozvodů nejvíce po 2 až 5 letech od uzavření manželství (téměř jedna pětina). Ve srovnání s předchozím rokem stoupl podíl rozvedených manželství, ve kterých žily nezletilé děti (z 59 na 62 %). Rozvodem bylo zasaženo celkem 10,6 tisíce nezletilých dětí“* (Český statistický úřad, ©2021).

2 Vývoj dítěte v období II. stupně základní školy

V této kapitole se budeme zabývat vývojem dítěte v období II. stupně základní školy. Vymezíme zde období dospívání a jeho charakteristiky, kurikulum základního vzdělávání, školní prospěch a co jej ovlivňuje. Na závěr kapitoly si definujeme formální a neformální hodnocení.

2.1 Období dospívání

Období dospívání nebo také adolescence (z latinského slova *adolescenc* – dospívající) je přechod mezi dětstvím a dospělostí. Věk jedince v tomto období je v rozmezí 10-20 let. Jedná se o jedno z hlavních období jedince, ve kterém se mění a vyvíjí ve všech čtyřech oblastech: somatické, citové, kognitivní a sociální. Dospívání se dělí na dvě další fáze: První fází je raná adolescence (pubescence, z latinského slova *pubes* – chmýří), kterou se vzhledem k tématu budeme zabývat. A druhou fází je pozdní adolescence, která trvá od 15 let do 20 let. Jedná se o přelom, kdy dítě ze základní školy nastupuje na střední školu.

Raná adolescence je dospívání, které probíhá v rozmezí 10. až 15. roku jedince. Jak už jsem se zmínila výše, v tomto období nastává několik změn. První změnou, kterou se zde budeme zabývat je ta, kterou na první pohled u jedince vidíme – **tělesné změny**. V této fázi dochází k přeměně fyzického vzhledu spojené s pohlavním dospíváním, jak u chlapců, tak také u děvčat. Pro dospívající je tato změna obzvlášť důležitá, jelikož jejich postavení a role ve společnosti se z jejich pohledu dosahuje pomocí tělesného vzhledu. U chlapců je změna viditelná ve výšce (tzv. růstovém spurtu, kdy dochází k prudkému zrychlení růstu), rozvíjí se svalová hmota, jsou zde počátky ochlupení (pubické, podpažní jamky, nohy), dochází ke změně hlasu tzv. mutace, růst vousů a genitálií. Dívčám se vyvíjí prsa, proporce (zeštíhluje se pas, a naopak výrazně rostou boky), mají první menstruaci, počátky ochlupení a u obou pohlaví dochází k hormonální změně, která se projevuje zvýšením kožního onemocnění, které se nazývá akné. Také dochází u dospívajících ke zvýšenému pocení. Všechny tyto tělesné změny probíhají u chlapců ve věku 12-15 let a u dívek kolem 11-13 let, tedy o jeden až dva roky dříve než u chlapců. *„Zároveň však rostou a zrají vnitřní pohlavní orgány, především vaječnisky u dívek a varlata u chlapců..., na povel hypofýzy zvýší vaječnisky produkci ženského hormonu estrogeneru, u chlapce varlata zvýší produkci testosteronu. Pod vlivem těchto hormonů začnou vaječnisky produkovat zralá vajíčka a varlata zralé spermie, schopné spojit se a zplodit tak nového jedince“* (Říčan, 2021, s. 170). Všichni dospívající jsou zvýšeně pozorní ke svému vzhledu, protože takto prezentují sami sebe. Snaží se oblékat podle nejnovějších trendů, aby

zapadli mezi své vrstevníky nebo naopak, chtějí se odstříhnout od módních trendů a šokovat svým vlastním vzhledem, kterým ukazují vlastní identitu, že pohrdá autoritami a společenskými normami. Ideálem jejich vzhledu jsou modelky, herečky, zpěvačky (u chlapců modelové, herci, zpěváci, ...) podle kterých se stylizují a snaží se s nimi ztotožnit (Vágnerová, 2012).

U každého jedince probíhá tělesná změna individuálně a jsou i takové případy, kdy je u jedince naplno rozvinutá tělesná a s ním spojená i biologická schránka, ale je opožděn v psychickém nebo sociálním vývoji a naopak. Také již zmíněná první menstruace u dívek nebo první poluce u chlapců může být odlišná. Každý jedinec je jedinečný, a proto není nutné vyvozovat závěry o tom, že jedno dítě v rodině ve věku druhého dítěte už mělo danou změnu ve vývoji a druhý jedinec jej ještě nemá. U této vývojové fáze je nutné, aby byl jedinec přijímán svými vrstevníky a nejbližší rodinou, jelikož je to pro dítě náročné období, se kterou se sám vyrovnává obtížně. Je pro něj velmi důležité, aby byl akceptován pozitivně, protože jeho pohled sám na sebe a jeho okolí je spojen s jeho vlastní identitou.

Další oblastí, ve které jedinec prochází vývojem a změnou, je **oblast citová**. Emoční nestabilita dospívajícího jde ruku v ruce s hormonálními změnami, které v tomto období nastává. Jedinec nedokáže korigovat své emoce a velmi často se mění a střídají pocity a nálady. Jedinec je v tomto vývoji nápadně a nepřiměřeně rozmrzelý, nepřijemný, plačtivý, labilní a dokáže jej zneklidnit jakákoliv poznámka na jejich osobu, která nemusí být nutně myšlena negativně vůči němu. Reaguje na tyto podněty velmi neadekvátně agresivně, plačtivě nebo podrážděně. Samo dítě si s těmito pocity neví rady a začíná v tomto období přemýšlet odkud se tyto pocity berou. Nastává zde tzv. emoční egocentrismus, kdy je dítě přesvědčené, že nikdo jiný jako on takové pocity nemá a začíná se jimi hlouběji zabírat. Emoční nestabilita je zde nápadná tím, že dospívajícímu se mění emoce každou chvíli, a po většinu času jej doprovází hlavně negativní emoce. Především se u jedinců vyskytuje pocit nejistoty. Dalším typickým znakem je zastírání vlastních emocí. Dospívající se více uzavírají do sebe, nechtějí mluvit o svých problémech. Zdá se jim příliš intimní mluvit o svých tíživých pocitech, u dospívajících je typické, že se o svých pocitech neradi baví otevřeně (Vágnerová, 2012).

Oblast kognitivní je další oblastí, ve které se dospívající vyvíjí. Největší změna, která zde nastává, je abstraktní myšlení. Zatímco mladší děti nedokáží přemýšlet abstraktně, svět vidí tak jak je a neexistuje nic jiného, dospívající dokáží přemýšlet nad realitou z více perspektiv. Myšlení už pro ně nemá žádné zábrany, dává jim možnost filozofovat nad různými věcmi. Přemýšlí nad samotným životem, jaký je a jaký by měl být, ale také uvažuje o sobě samých, kam směřují, jací jsou, jací chtějí být. S tímto myšlením se pojí denní snění (vytváření si

vlastního ideálního já) a myšlením nezávislém na přítomnosti. Jelikož mladší dítě je stále vázané na přítomnost, dospívající v tomto období přemýšlí nad vlastní budoucností, ale také nad minulostí (proč nastala tato situace, co by se stalo kdyby). Představují si různé situace, které už nejsou vázané na jejich reálných zkušenostech. Po většinu času to jsou představy, které ještě ani sami nezažili. Začínají se zajímat hlouběji o různé oblasti, čít knihy, které jim poskytnou více vědomostí a informací (jedná se o složitější a odbornější literaturu). Polemizují s ostatními o vlastních názorech, kde se domnívají, že jejich názory jsou pro ostatní důležité. Jak budu popisovat níže v oblasti sociální, nedokáží se srovnat s absolutní pravdou. Vyvrací ji a diskutují o ní. „*Omezená životní zkušenost je příčinou, proč jsou náchylnější ke kognitivním omylům, projevujícím se vztahováním, přeháněním, bagatelizací, nálepkováním, nadměrným zevšeobecněním a zkresleným výběrem faktů*“ (Thorová, 2015, s. 428). Dospívající nemají nadhled, jelikož nezažili mnoho situací a tím pádem nemají dostatek zkušeností. Mají pocit, že jen jejich názory jsou správné a nekompromisní, tudíž jim nikdo nemá odporovat. Jejich poznání se opírá o logické souvislosti, které si lépe pamatují než pamatování faktů. K tomuto období patří podle švýcarského vývojové psychologa Jeana Piageta také stádium formálních logických operací, které se označuje také jako hypoteticko-deduktivní myšlení. „*Jde o přesah poznávání do oblasti, kterou nelze přímo pozorovat a se kterou nemá daný jedinec žádné zkušenosti. Schopnost takto uvažovat se postupně zlepšuje a zdokonaluje. Dospívající dovedou vycházet u obecné premisy nebo teorie, vyvozovat z ní logické závěry a posoudit jejich platnost v různých reálných situacích. Deduktivní myšlení se projeví schopností aplikovat různá pravidla*“ (Vágnerová, 2021, s. 380). Jelikož jedinec v tomto období velmi pozoruje sám sebe, své dovednosti a schopnosti, rozvíjí se u něj metakognice. Dokáže si lépe než mladší dítě stanovit reálné cíle a těch poté také dosáhnout. Zná vlastní limity, schopnosti a dovednosti, a proto pro něj zvládání situací a úkolů není tak obtížné. Na druhou stranu je ale v tomto období vůči sobě samému velice kritický, proto se často podceňuje (objevuje se zde strach ze selhání, nízké sebevědomí) a některé cíle si dává nižší, než jaké by reálně zvládl. (Vágnerová, 2012).

Čtvrtou oblastí je **oblast sociální**. V dospívání jedinec hledá a více si formuluje vlastní identitu. Směřuje a hledá odpovědi na otázky – kdo jsem, co v životě chci, proč jsem se narodil, co mám na tomto světě za úkol, co na tomto světě vůbec dělám. K formování vlastní identity přispívá pubescentovi jeho okolí – jak se k němu chová a jak okolí reaguje na něj. Vymaňuje se a zpochybňuje dosavadní autority, které pro něj doteď představovaly především rodiče a učitelé. Vstupuje s nimi do konfliktu a chce s nimi vést diskuzi. V jeho očích jsou názory, hodnoty a postoje autorit příliš nudné, komplikované, nemístné, omezující nebo upjaté. Tyto konflikty nemají povahu zničení dosavadní autority, ale spíše chce jedinec dokázat, že má

vlastní názor, hodnoty a postoje, které by měla opačná strana akceptovat. Chce se stát rovnocenným partnerem pro autoritu. Zároveň u něj stále panuje pocit nejistoty, který je spojen i s výkyvy nálad, které jsou pro toto období typické. Usiluje o zbavení se autority nad sebou, ale zároveň se bojí a je nejistý u vstupu do dospělého života, kde všechna odpovědnost padne na něj. Potřebuje blízkost, oporu a pochopení ze strany rodičů, na druhou stranu nesnese jakékoliv hlídání jeho chování nebo dokonce kontrolu nad jeho aktivitami. Ve škole jedinci útočí a vytvářejí drzé, někdy až těžce upřímné názory na učitele. Dospívající častěji a snáze konfrontují dospělé osoby, ale na druhou stranu dokáží lépe a upřímně, i když se studem, ocenit a také si uvědomit kvality dospělých. S tímto tématem jsou spojené sociální vztahy a role, jelikož dospívající, který ocení učitele, se stává v očích ostatních „šplhounem“, který je pro ně nežádoucí a takováto role je pro jedince zahanbující. Sociální vztahy s vrstevníky jsou pro dospívajícího klíčové, díky nim si získává role ve společnosti, získává emoční a sociální bezpečí a také si formuje vlastní sebepojetí. Podle Jamese Marcia existují čtyři stavy identity, které definoval takto: „*Adolescent může přejmout identitu svých rodičů (přejatá forma identity), být ve svých názorech přelétavý a nevyhraněný (difuzní forma identity), ocitnout se v krizi, trápit se pochybnostmi a pociťovat úzkost (forma moratoria) nebo mít otázku identity po projití některým nebo všemi fázemi vyřešenou (dosažená identit)*“ (Thorová, 2015, s. 420). Nejen, že jsou vrstevníci příkladem pro jedince, jak by chtěl vypadat a jak se chovat, aby do skupiny zapadal (každý dospívající patří nebo se snaží dostat do nějaké subkultury), ale také mu dávají zpětnou vazbu, podle které si jedinec reguluje vlastní chování. Není totiž ještě schopen, kvůli svým nízkým životním zkušenostem, získat nadhled u svého chování. Dospívající nejen kritizuje autority, ale je přehnaně kritický i sám k sobě. Po fyzické stránce se necítí spokojen ve svém těle (zvláště dívky jsou v tomto období velmi citlivé na svůj zevnějšek, objevují se zde první příznaky různých poruch, nejčastěji anorexie, bulimie apod.), necítí se dostatečně atraktivní, ale i po psychické stránce se necítí dostatečně dobří. Avšak tyto své myšlenky neříkají nahlas, mluví o těchto pocitech pouze s důvěrnými kamarády (Thorová, 2015 a Vágnerová, 2012).

„*Objektivním kritériem pro sebehodnocení pubescentního jedince jsou výkony. Tělesná i duševní výkonost se rozvíjí, ale i diferencuje. Do sebehodnocení zasahují úspěchy, ale i neúspěchy. Jsou zvažovány vlastní schopnosti i nedostatky. Pubescent usiluje o potvrzení svých kompetencí v nejrůznějších oblastech*“ (Králíková, 2011, s. 16). Jedinec v období dospívání usiluje o sebepoznání a prosazení vlastní identity skrze všechny zmíněné oblasti. Svou vlastní identitu poznává přes své úspěchy a neúspěchy. Dospívajícího pozornost není

zaměřena pouze na jeho tělesnou schránku, ale také na své sebepoznávání, schopnosti a dovednosti.

U této vývojové oblasti je nutno zmínit, že jedinec potřebuje v tomto období cítit pocit bezpečí a opory od rodičů a ujistění, že je přijímán. Nelze říci, že u rodin, kde jsou harmonické a zdravé vztahy nevypukne u dospívajících období, kdy se dostanou do konfliktu a kritiky s autoritou. Mohou se však objevit ve slabší míře.

2.2 Kurikulum II. stupně základní školy

„Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Je jedinou etapou vzdělávání, kterou povinně absolvuje celá populace žáků, a to ve dvou obsahově, organizačně a didakticky navazujících stupních“ (RVP ZV, 2021, s. 8). Základní vzdělávání je rozděleno na dva stupně; I. stupeň základního vzdělávání a II. stupeň základního vzdělávání. Podle školského zákona je splnění školní docházky základního vzdělávání povinné. Povinnou školní docházku lze splnit nejen na základní škole, ale také na nižším stupni víceletého gymnázia, kam žáci přestupují v 6. třídě.

Každá základní škola má kurikulární dokumenty, které jsou vytvářeny na dvou úrovních; státní a školní. Státní úroveň kurikula jsou rámcové vzdělávací programy (RVP) a školní úroveň kurikula jsou školní vzdělávací programy (ŠVP). Rámcové vzdělávací programy, které vydává Ministerstvo školství a tělovýchovy (MŠMT) určují rámce vzdělávání pro předškolní, základní a střední vzdělávání a školní vzdělávací programy, podle nichž se realizuje vzdělávání, si tvoří sama škola, podle podmínek rámcového vzdělávacího programu. RVP je rozděleno do čtyř částí: část A se věnuje vymezení rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v systému kurikulárních dokumentů, část B se zaměřuje na charakteristiku základního vzdělávání a část C se věnuje cíli a pojetí základního vzdělávání, klíčovými kompetencemi, vzdělávacími oblastmi, průřezovými tématy a rámcovým učebním plánem. Část D se zabývá vzdělávání žáků se speciálními potřebami; vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných; materiální, personální, hygienické, organizační a jiné podmínky pro uskutečňování RVP ZV a zásadami pro zpracování, vyhodnocování a úpravy školního vzdělávacího programu. Vzhledem k tématu mé bakalářské práce se budeme zabývat rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání (RVP ZV) a jeho částí C, konkrétně: cíli základního vzdělávání a klíčovými kompetencemi, abychom si objasnili, jaké cíle mají základní školy.

Základní vzdělávání je zásadní oblastí v životě každého jedince, umožňuje a dává jim prostor pro utváření a rozvíjení klíčových kompetencí, které jedinci přinesou základ všeobecného vzdělání orientované na praktické životní situace a jednání. Každé základní vzdělávání se snaží o naplnění těchto cílů (Šimoník, 2005):

- *„umožnit žákům osvojit si strategii učení a motivovat je pro celoživotní učení*
- *podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a řešení problémů*
- *vést žáky všestranné, účinné a otevřené komunikaci*
- *rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastních i druhých*
- *připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svěbytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a plnili své povinnosti*
- *vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě*
- *učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný*
- *vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učít je žít společně s ostatními lidmi*
- *pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci*
- *pomáhat žákům orientovat se v digitálním prostředí a vést je k bezpečnému, sebejistému, kritickému a tvořivému využívání digitálních technologií při práci, při učení, ve volném čase i při zapojování do společnosti a občanského života“*
(RVP ZV, 2021, s. 8-9)

Základní vzdělávání v sobě zahrnuje klíčové kompetence, které si žák během docházky osvojí a pomáhají mu v oblasti osobního rozvoje a zařazení se do společnosti. Výsledkem celkového procesu vzdělávání je tedy využití získaných klíčových kompetencí, kterými jsou kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní a kompetence digitální (MŠMT, 2021).

2.3 Školní prospěch

Prospěch je podle Pedagogického slovníku „*hodnocení výsledků žáka v jednotlivých předmětech známkami podle oficiální klasifikační stupnice*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 227). Školní prospěch reprezentuje školní úspěšnost nebo školní neúspěšnost žáka. Existuje řada vnějších a vnitřních faktorů, které žákovu úspěšnost ovlivňují. Průcha, Walterová a Mareš školní úspěšnost definují jako: „*zvládnutí požadavků kladených školou na jednotlivce, které se projevuje v pozitivním hodnocení žákova prospěchu*“. Školní úspěšnost se tedy projevuje v kladném školním prospěchu, kdy žák úspěšně plní požadavky kladené školou. Nebo se pojem vymezuje také jako „*produkt kooperací učitelů a žáků vedoucí k dosažení určitých vzdělávacích cílů. To znamená, že školní úspěšnost není pouze dílem žáka, jeho schopností, pile aj., ale i dílem učitele, výsledkem součinnosti obou aktérů*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 303). Úspěšnost je tedy kooperace mezi učitelem a žákem, která závisí na obou stranách a vede k dosažení určitých vzdělávacích cílů. Se školní úspěšností je spojován pojem školní zdatnost, který je vymezován jako: „*komplex dispozic žáka (vrozených i získaných), na nichž závisí jeho školní úspěšnost*“ (Hrabal, Krykorková, Pavelková, 1984, s. 25). Znamená to tedy, že školní úspěšnost jedince závisí na dispozicích, se kterými se jedinec narodil a získal v průběhu života. Také se školní neúspěšnost definuje „*v pojetí tradiční pedagogiky a taky laické veřejnosti podprůměrné až nevyhovující výsledky při školním hodnocení vzdělávacích výsledků žáka („špatné známky“). V ČR (jakož i jiných zemí) a určitého počtu žáků dochází k opakování ročníku nebo nedokončení studia*“ nebo „*z pedagogicko-psychologického a sociopedagogického hlediska je školní neúspěšnost chápána širěji: jako selhávání dítěte či adolescenta v podmínkách školního edukačního prostředí nejen špatným prospěchem, ale také vytvářením negativních psychických postojů k vlastnímu učení, k učitelům, ke vzdělávání vůbec*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 300). Za neúspěšného žáka tedy můžeme považovat toho, který nesplňuje požadavky kladené školou.

Jak už jsem se zmínila výše, školní úspěšnost a školní neúspěšnost ovlivňuje řada faktorů. D. Fontana uvádí hlavní činitele, které mohou mít vliv žákovu úspěšnost. Prvním faktorem jsou **tělesné problémy**. K těmto faktorům se řadí poruchy, které znesnadňují žákův výkon ve škole. Může se jednat o dlouhodobé problémy, kdy dítě má vysokou absenci ve škole nebo poruchy, které ztěžují dovednosti spojené s učením. Jako příklad uvádí špatný zrak, špatný sluch, zajíkání, koktání. Druhým faktorem můžou být **osobní problémy**. Tento typ problému se odráží v sociálním sféře dítěte. Například pokud se často stěhuje, mění školy, může být pro něj obtížné zařadit se do kolektivu, zvyknout si na nové učební metody, styly. Z toho důvodu se poté zhoršuje ve školní úspěšnosti. Také sem spadají žáci, kteří mají potíže s pozorností.

Může se jednat o děti hyperaktivní, ale také o děti, které jsou doma nuceny být nepřírozně v klidu. Zahrnují se zde děti, které mají problémy s řečí a čtením.

Dalším faktorem jsou **problémy v prostředí**. Do této skupiny patří děti, které mají chudé či stísněné domácí podmínky. Dítě v takové rodině není povzbuzováno ke čtení a mluvení, může být také tělesně týráno (násilné chování, pohlavní zneužívání) či deprivováno (nedostatek jídla, nedostatek spánku). Pokud rodiče nemají sami kladný vztah ke škole, nepředávají tento vztah ani svému dítěti. Jedinec se proto nemá od koho naučit pozitivní vazby vázané na školu, snižuje se mu tím motivace a nepřikládá škole žádnou větší váhu. Rodiče by také měli dítěti pomáhat se školními úlohami. Pokud se takto neděje, dítě ve škole zaostává a zhoršuje se v prospěchu. Na druhou stranu, pokud je dítě přetěžované (jsou na něj vysoké nároky) ze strany rodiny, má to také negativní dopad.

Poslední činitelem jsou **emoční problémy**. Období nástupu do školy a posléze dospívání je pro dítě náročnou etapou, ve kterém dochází ke změně v jeho celkovém vývoji. V souvislosti s emočními problémy můžeme zmínit emoční labilitu, kterou prožívají dospívající a která je ovlivňuje ve školním výkonu. Spadají sem také problémy s kolektivem, dítě nemusí být kolektivem oblíbené což vede k jeho zavrhování. Na druhou stranu zde také může být přílišné upnutí na učitele a přehnaná reakce na kritiku ze strany učitele. U emočních problémů bývá překážkou, pokud rodiče v důsledku špatného prospěchu začnou na dítě vyvíjet tlak. Dítě se poté dostává do stavu bezmocnosti, kdy má pocit, že mu nikdo nerozumí a nikdo nemá zájem mu pomoci (Fontana, 2010).

Především v době středního školního věku je školní úspěšnost pro jedince velmi důležitá. „*Potřeba úspěchu ve škole je součástí obecnější potřeby seberealizace a její naplnění má vztah k osobní identitě ať už jde o převahu pocitu uspokojení z dobrého výkonu (v přímé souvislosti s touto aktivitou) nebo je více závislá na jeho sociálních vazbách (to znamená, jak je dítě hodnoceno, ceněno, akceptováno)*“ (Vágnerová, 1995, s. 5). V období dospívání jedinci usilují o prosazení a nalezení vlastní identity a pocitu přijetí společností. Tím se školní úspěšnost stává pro žáky klíčovou, jelikož si zde tyto dva pocity naplňuje – dobrým prospěchem si potvrzuje vlastní pozitivní identitu a zároveň dosahuje žádoucího postavení ve třídě nebo uspokojuje potřebu pozitivních vztahů v rodině.

Školní prospěch je formou hodnocení žáka a výsledkem klasifikačního hodnocení, které udává, jak žák zvládá požadavky kladené školou. Aniž by si to učitelé uvědomovali, hodnocení ve školním procesu probíhá neustále. Hodnocení probíhá už v pouhém úsměvu kantora,

pokynutím hlavou, udělením slovní pochvaly až po vědomé hodnocení činností žáka (písemné zkoušky, didaktické testy, zkoušení, ...).

2.3.1 Formální hodnocení

Formálním hodnocením je klasifikace, která je kvantitativní a základní formou hodnocení ve škole. Jedná se o typ hodnocení, který je nejběžnějším způsobem hodnocení žáků ve školském zařízení. Klasifikace se vyjadřuje pomocí číselné škály od 1 do 5 a vyjadřuje žákovy vědomosti a dovednosti. Jelikož by hodnocení mělo zahrnovat také žákovy vyjadřovací schopnosti, zájmy, motivy a vztah k učení, není klasifikace zcela přesným hodnotícím prostředkem. Dalším negativním rysem klasifikace je její abstraktnost. Klasifikace nám pouze hodnotí, jak si žák stojí mezi ostatními spolužáky a neudává nic o tom, kde žák selhal, popřípadě jak to změnit. Také pokud má žák nízkou známku, ztotožňuje se to se špatným výkonem, i když se žák pečlivě snažil. Na druhou stranu, pozitivním přínosem klasifikace je, že známka je významným symbolem úspěchu; zvyšuje u žáků motivaci; velmi zjednodušuje vyjádření hodnocení a stávají se také výstupem pedagogické činnosti učitelů (Kolář, Šikulová, 2005). „*Představují pedagogicky a společensky významný údaj o žákovi, o stupni jeho rozvoje a o uplatnění jeho dispozice pro plnění požadavků školy*“ (Kolář, Šikulová, 2005, s. 86).

Jak už jsme se zmínili výše, prospěch závisí na hodnocení výsledků žáka podle oficiální klasifikační stupnice, která je obsažena v klasifikačním řádu, který se nachází v příloze školního řádu každé školy. Ta nám udává, za jakých podmínek lze stupně dosáhnout. Učitelé hodnotí žáka ve třech oblastech: prospěch žáka v jednotlivých předmětech, chování žáka a celkový prospěch. Všechny jednotlivé předměty jsou klasifikovány pěti stupni: stupeň 1 (výborný), stupeň 2 (chvalitebný), stupeň 3 (dobrý), stupeň 4 (dostatečný) a stupeň 5 (nedostatečný). Na vysvědčení je poté ještě přidán celkový prospěch, který se na druhém stupni základní školy hodnotí: prospěl s vyznamenáním, prospěl, neprospěl. Chování žáka ve školním procesu se hodnotí pouze třemi stupni: 1 (velmi dobré), 2 (uspokojivé) a za 3 (neuspokojivé). Pokud žák ve školním zařízení absolvoval i zájmové útvary hodnotí se jako: pracoval úspěšně nebo pracoval (Slavík, 1999).

2.3.2 Neformální hodnocení

Slovní hodnocení je kvalitativní forma hodnocení a může se využívat jako úplná náhrada hodnocení prostřednictvím klasifikační škály nebo jako doplňkové hodnocení. Jedná se

o takové hodnocení, které je sdělováno žákovi pomocí slovní zprávy a obsahuje informace o dosažených výsledcích učení, postoje, úsilí a snahu žáka. Výhodou tohoto hodnocení je postihnutí individuálního pokroku žáka. Žák detailněji ví, v jakých oblastech vyniká, v čem se mu naopak moc nedaří a co popřípadě zlepšit. Dalším pozitivem, které má slovní hodnocení je také snížení rizika diskriminace výkonnostně slabších žáků. Tato forma hodnocení je ale pro učitele velice pracná a časově náročná. Učitel může sklouznout k posuzování žáka podle osobnosti, nikoliv podle výkonu. Toto riziko je nazýváno jako „nálepkování“ (může jít jak o pozitivní, tak negativní nálepkování). Například pokud učitel označí žáka jako ochotného, je zde riziko, že žák se takto bude chovat k dospělému, aby jej nezklamal a splnil jeho očekávání. Je to pro něj velmi zavazující skutečnost, která může na dítě působit negativně.

Slovní hodnocení se může uplatňovat na třech rovinách: ústně (učitel ústně hodnotí žáka během zkoušení), písemně (učitel hodnotí písemné testy a práce písemným hodnocením) nebo představením konkrétní práce dětí (učitel ukazuje výsledky práce žáků jako hodnocení). Nejedná se však pouze o oficiální ohodnocení, tato forma se vyskytuje i jako pouhé hodnocení výkonů žáka ve školních hodinách (například připravenost žáků na hodinu, aktivita žáků v hodinách, průběh vyučovací hodiny). Měla by být prováděna s citem a ohledem na každého jedince. Slovní hodnocení se stává velmi kvalitní zpětnou vazbou pro žáky, které jim pomůže k lepším výkonům, chování a pokrokům (Kolář, Šikulová, 2009).

3 Vymezení pojmu rodiny

Tato kapitola se zabývá definicí rodiny, jejími funkcemi a složením.

3.1 Definice rodiny

Rodina je nejpodstatnější a první model společnosti se kterým se dítě setkává. Může být obtížné rodinu definovat, jelikož každý jedinec má na rodinu jiný pohled. Každý je ovlivněn svou rodinou, jejími zvyklostmi, tradicemi a zkušenostmi. Jedno je ale jisté, pro každého je pojem rodina spojený s domovem. Jedná se o nenahraditelnou a základní instituci v životě každého jedince. Nejen, že nám rodina dává pocit bezpečí, lásky a jistoty, ale také nás učí kompetencím k životu, sociálnímu chování, mnoha dovednostem, připravuje nás na samotný budoucí život a také dbá na zdravý duševní a tělesný vývoj. Pro svou práci jsem si vybrala tři okruhy: pedagogiku, psychologii a právo, které definují pojem rodina. Všechny tyto tři oblasti spadají do tématu, kterému se v této bakalářské práci věnuji.

Rodinu v *Pedagogickém slovníku* (Průcha, Walterová a Klimeš) definují rodinu jako: *„Nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 248).

Definice od Hartla, Hartlové z *Psychologického slovníku* říká, že rodina je: *„Společenská skupina spojená manželstvím n. pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí“* (Hartl, Hartlová, 2009, s. 512).

Definice rodiny z oblasti práva ze *Slovníku českého práva* od autora Madara: *„Je příbuzenský svazek založený manželstvím. Zásadně zahrnuje rodiče a děti, jakož i vztahy mezi nimi. Platná právní úprava označuje rodinu za základní článek naší společnosti, přičemž společnost poskytuje rodinným vztahům všestrannou ochranu. Platná právní úprava současně ukládá významné povinnosti rodičům při výchově dětí, a všem členům rodiny bez rozdílu potom povinnosti vzájemně si pomáhat a podle svých schopností a možností zabezpečovat zvyšování hmotné a kulturní úrovně rodiny“* (Madar, 1995, s. 930).

„Rodina je těžko postradatelnou institucí i pro dospělého člověka. Mít stálého partnera a mít děti jsou přední hodnoty lidského života. O ně dospělý člověk opírá pocit vlastní hodnoty, pocit smysluplnosti své existence, na nich závisí jeho psychická pohoda a zdraví“ (Matoušek, 1997, s. 9). Rodina je nejen důležitý prvek pro dítě raného věku, ale vzor rodiny si v sobě

neseme do dospělosti a podle tohoto si utváříme i vlastní rodinu. Díky tomu, kdy si v sobě neseme zdravý a správný vzorec, můžeme jej předávat další generaci. Také uspokojení základních psychických potřeb dítěte, jež je jedna z hlavních funkcí rodiny, se odráží na rodičích, protože i ti si díky svým dětem naplňují a uspokojují své vlastní citové potřeby.

3.2 Funkce rodiny

Rodina vzniká manželským poutem dvou jedinců, jejichž dalším přirozeným vývojem je založení vlastní rodiny, tj. plození nebo přivlastnění (u partnerů, kteří nemohou mít své děti; u homosexuálních párů) vlastních dětí. K tomu neodmyslitelně patří také výchova a péče o děti. Aby se rodina stala funkční, kvalitní a zdravou, měla by zastupovat čtyři základní funkce.

První je **biologicko-reprodukční funkce**, která nám udává, že rodiče mají funkci plodit děti. Jedná se o jednu z nejdůležitějších funkcí rodiny, jelikož jen vytvářením dalších jedinců může společnost existovat a dále se vytvářet. Proto se tato funkce stává nenahraditelnou pro celý život. Také se zde naplňují a uspokojují sexuální potřeby obou partnerů.

Druhou funkcí je tzv. **ekonomicko-zabezpečovací funkce**. *„Rodina se stará o to, aby děti byly ekonomicky zabezpečené, do té míry, jak je to pro ni možné. Tato její funkce by nikdy neměla převyšovat míru další funkce – emocionální. Neměla by ji zastíňovat. Je to velmi důležité pro další zdravý růst dítěte z hlediska psychického“* (Špaňhelová, 2010. s. 12). Znamená to tedy, že všichni členové rodiny, nejen děti, by měly být hmotně zabezpečeni, ačkoliv tuto funkci by měli především zajišťovat rodiče. Jedná se o materiální funkci, kdy je dítěti zabezpečována strava, šactvo, potřeby pro vzdělání a jiných prostředků pro kvalitní život.

Třetí funkcí je **emocionální funkce**. Aby se dítě vyvíjelo správně, zdravě a kvalitně, je nutné poskytnout mu stabilní zázemí, jistotu, naprosté přijímání, oporu, pomoc a lásku. To znamená, že s dítětem sdílíme pocity, nasloucháme mu, sdílíme s ním zážitky, plánujeme (a plány taktéž dodržíme) a dáváme mu najevo bezpodmínečnou lásku. Tato funkce je obzvlášť pro děti velmi důležitá. *„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zda tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z nemocnice“* (Matějček, 1994, s. 16). Když se dítěte zeptáme na pojem rodina, je pro něj nejdůležitější emocionální klima; jak se v rodině cítí, je-li přijímané, má dostatek bezpečí, jistoty, podpory a lásky. Díky těmto správným podnětům se dítě může správně vyvíjet.

Poslední čtvrtou funkci zastupuje **socializačně výchovná funkce**. Jedná se o výchovu a socializaci dítěte a rodiče zde mají nezastupitelnou roli. Rodiče učí děti sociálními rolím a normám, dítě si v rodině osvojuje postoje, hodnoty a vzorce chování. Hlavně se učí správnému fungování ve společnosti a jeho místa v něm. Důležité v této funkci zastává fakt, že děti by měly přebírat a učit se role od obou rodičů, to znamená jak od matky, tak také otce.

3.3 Složení rodiny

Jako každá sociální skupina i rodina má své složení, které se dělí podle toho, z jakých členů se rodina skládá. Podle *Pedagogického slovníku* se rodina rozlišuje na dvě základní skupiny. První skupinou se stává nukleární rodina, která v sobě zahrnuje matku, otce a dítě (popřípadě děti). Druhou skupinou je širší rodina. Do této rodiny se zahrnuje celé širší příbuzenstvo (jako jsou prarodiče, strýcové a tety, bratřenci a sestřenice). „*Velmi početná skupina, které váží nejen pokrevní pouta, ale též rodinné tradice, postoje, rysy, jazyk – velkorodina*“ (Hartl, Hartlová, 2009, s. 512). Širší příbuzenstvo je pro dítě velmi důležité, jelikož se od něj učí nové postoje, názory a zkušenosti, které by se jinak naučil pouze od své základní rodiny. Tyto životní zkušenosti a postoje může čerpat od svých prarodičů, tet, strýců, ale také od svých vrstevníků (bratřenců, sestřenic) může získat nové podněty, postoje a názory. Pro dítě je v této skupině základní prvek pospolitost – dítě ví, že na určité věci není samo a dokáže si říci o pomoc a ta je mu zpětně nabídnuta. Navíc je to pokrevní skupina, která je dítěti hned po matce a otci nejbližší, a proto je spojeno velmi silným citovým poutem, který je pro dítě a jeho život velmi důležitý. Nejen pro děti jsou prarodiče důležitým prvkem rodiny, ale také pro samotné rodiče. Mohou děti předat svým prarodičům a tím pádem jim vznikne prostor věnovat se sobě navzájem, kde mohou utužovat a rozvíjet svůj vztah, který je poté důležitý k udržení rodiny samotné (Špaňhelová, 2010).

4 Empirická část

Tato kapitola blíže popisuje cíl výzkumu, jaké byly stanoveny hypotézy, jakou jsem zvolila pro můj výzkum metodu sběru dat, jaký byl výzkumný vzorek, jak jsem postupovala při sběru dat a jaké byly výsledky mého výzkumu. Na závěr kapitoly uvedeme shrnutí a z něj závěr. Poté provedeme diskuzi.

4.1 Cíl výzkumu

Empirická část bakalářské práce se zaměřuje na dospívající děti, které v současné době absolvují druhý stupeň základní školy a zažily nebo zažívají rozvod rodičů. Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit, zda rozvod rodičů ovlivňuje prospěch dětí na druhém stupni ZŠ. To znamená, že jsme se pokusili zjistit, jestli se děti ve školním prospěchu zhoršily či zlepšily.

Pro výzkum bakalářské práce byly zvoleny tyto vedlejší výzkumné otázky:

1. O jaký klasifikační stupeň se děti zlepšily?
2. O jaký klasifikační stupeň se děti zhoršily?
3. V jakých předmětech se žáci zlepšili?
4. V jakých předmětech se žáci zhoršili?
5. Zhoršili se žáci ve svém chování?
6. V jaké oblasti se žáci nejvíce zhoršili (pozornost, paměť, motivace, řeč, zdravotní stav)?
7. V jaké oblasti se žáci nejvíce zlepšili (pozornost, paměť, motivace, řeč, zdravotní stav)?
8. Změnilo se pracovní tempo žáků?
9. Jaká je motivace k učení žáků?
10. Zhoršili se ve školním prospěchu více dívky nebo chlapci?

4.1.1 Stanovení hypotéz

K naplnění cílů bakalářské práce byly stanoveny následující hypotézy.

Hypotéza č. 1: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů mají horší prospěch ve škole než děti z úplných rodin.

Hypotéza č. 2: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů se zhoršili ve svém chování. Jsou agresivnější a průbojnější než děti z kompletních rodin.

Hypotéza č.3: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející si rozvodovým řízením rodičů se více zhoršili v pozornosti než děti, které jsou z úplných rodin.

Hypotéza č. 4: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů jsou pomalejší ve svém pracovním tempu než děti z kompletních rodin.

Hypotéza č. 5: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů mají slabou motivaci k učení než děti z úplných rodin.

4.1.2 Metody sběru dat

K dosažení cíle výzkumu a ověření stanovených hypotéz bylo využito dotazníkové šetření. Toto šetření bylo zvoleno pro zajištění anonymity respondentů a k získání co největšího počtu odpovědí.

Dotazník byl vytvořený pouze pro účely výzkumu empirické části bakalářské práce. Dotazník se orientoval na učitele a učitelky druhého stupně základní školy a obsahoval 25 položek. Ve vstupní části dotazníku bylo respondentům představena autorka bakalářské práce, vysvětlení cíle dotazníkového šetření a seznámení dotazované s obecnými informacemi ohledně dotazníku. Další část dotazníku byla zaměřena na uvedení do problematiky, zjištění obecných informací o učitelích a navázání kontaktu. V poslední části dotazníku byly položky zaměřené na žáky (projevy žáka; jestli se zlepšili či zhoršili ve školním prospěchu; v jakých předmětech se zlepšili nebo zhoršili; v jakých oblastech se zlepšili či zhoršili; jaké mají pracovní tempo; jakou mají motivaci k učení, sebedůvěru; jak se chovají v kolektivu; které pohlaví se více zlepšilo nebo zhoršilo). Na závěr dotazníku byla také položka, která umožňovala respondentům napsat vlastní odpověď, s jakými jevy se setkali u dětí a nezazněla v dotazníkovém šetření.

Otázky dotazníku se skládaly z 18 uzavřených otázek, 4 polouzavřených otázek a ze 3 otevřených otázek.

Zpracování dat do výzkumu empirické části bakalářské práce bylo manuální a k vyhodnocování výsledků byl použit počítačový program Excel. Byly vypsány otázky, na

kteře respondenti odpovířali. Odpověři byly zpracovány do grafů. Grafy byly očíslovány a popsány slovním popisem získaných výsledků.

4.1.3 Výzkumný vzorek

Zkoumaný vzorek tvořilo padesát tři respondentů, Získaná data byla vyhodnocena ze čtyřiceti tří dotazníků. Osm dotazníků se nevrátilo zpátky a dva dotazníky byly z výzkumu vyloučeny kvůli nevyplnění všech otázek z dotazníkového šetření.

4.1.4 Prostředí a podmínky výzkumu

Charakteristika vybrané školy z výzkumného vzorku se nachází v centru Prahy. Jedná se o státní základní školu, která se skládá ze sedmi kmenových tříd I. stupně a z pěti kmenových tříd II. stupně. Nachází se zde dvě počítačové učebny, multimediální učebna a šest specializovaných učeben. V budově školy se také nachází školní sborovna, kancelář školy, ředitelna, jídelna, družina, tělocvična, studovna, školní družina, školní klub a přípravná třída.

Školu navštěvuje cca 260 žáků a téměř v každé třídě jsou integrovaní žáci s poruchami učení nebo chování. Ve škole pracuje deset učitelů na I. stupni a devět učitelů na II. stupni. Ve škole působí také tři asistenti učitele, školní psycholog, speciální pedagog, metodik primární prevence a výchovný poradce.

Děti mohou využít širokou nabídku zájmových kroužků jako například výtvarnou výchovu, klub mladých diváků, keramický kroužek, šachy, fotbal, florbal, kroužky cizího jazyka a další. Ve škole je zřizeno hřiště, které děti využívají v hodinách tělesné výchovy, ale i v odpoledních hodinách. Pro žáky II. stupně škola nabízí povinně volitelné předměty (tělesná výchova, informatika či ekologická výchova).

Škola má svůj vlastní školní vzdělávací program, který je zaměřen na všeobecně aktivní dovednosti a zkušenosti žáků, rozvíjení schopností sportovně nadaných žáků a podpora rozvoje pohybových dovedností (ve školních i mimoškolních aktivitách). Škola také klade důraz na spolupráci s rodiči, kteří prostřednictvím žákovských knížek, webových stránek, notýsků, osobních konzultací a třídních schůzek získávají informace. Škola spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou, univerzitním sportovním klubem, Policií ČR, Městskou policií, Úřadem práce a ekologickými organizacemi. Učitelé na škole zařazují do výuky krátkodobé a dlouhodobé projekty zaměřené na dopravní výchovu, ekologickou výchovu, na podporu zdravého životního stylu a další.

Z hlediska materiálního vybavení škola disponuje připojením k internetu, dataprojektory, interaktivními tabulemi, audiovizuální technikou (digitální kamera, digitální fotoaparát, ozvučovací aparatura) a digitální kopírovací technikou.

Na začátku dotazníku byli respondenti informováni, že dotazníkové šetření bude anonymní a získané informace budou použity pouze pro účely bakalářské práce. Dotazník byl zaslán přes emailovou adresu, u dvou škol byl dotazník dodán ve fyzické formě. Nikdo z dotazovaných nebyl do vyplnění dotazníku nucen.

4.1.5 Postup při sběru dat

Realizace výzkumu byla prováděna ve spolupráci s učiteli a učitelkami vyučujícími na druhém stupni základních škol. Dotazníkové šetření bylo školám předáno dne 18. 3. 2022 a bylo vráceno dne 25. 4. 2022. Učitelům a učitelkám byl dotazník dodán v elektronické formě, u dvou škol byl dodán dotazník do školy ve fyzické formě a následně (po vrácení dotazníků) přepsány odpovědi do elektronické formy. Dotazníky ve fyzické formě byly předány zástupkyním ředitele, které posléze dokumenty rozdaly svým kolegům, následně je sesbíraly a poté byly dotazníky vyzvednuty v prostorách škol.

Celková návratnost dotazníků byla 86 %. Přístup respondentů k vyplňování dotazníkového šetření bylo zhodnoceno jako kladné. Pár respondentů v poslední otázce přišlo se zajímavými postřehy ze své praxe.

4.1.6 Výsledky výzkumu

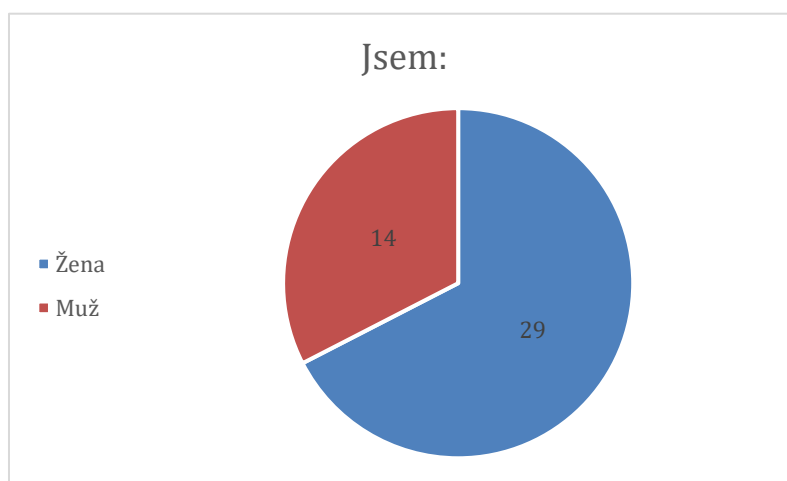
Pro výzkum byla použita jedna forma dotazníkového šetření, který je v plném formátu přidělena k bakalářské práci jako Příloha č. 1.

Otázka č. 1: Jsem muž nebo žena?

Tato otázka zkoumala pohlaví dotazovaných a plnila funkci úvodu do dotazování. Položka byla sestavena ze dvou uzavřených odpovědí a to: *muž* nebo *žena*. Z vyplněných 45 dotazníků bylo 29 žen (67,4 %) a 14 mužů (32,6 %).

Graf č. 1 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (45) bylo 29 žen a 14 mužů.

Graf č. 1 Pohlaví respondentů

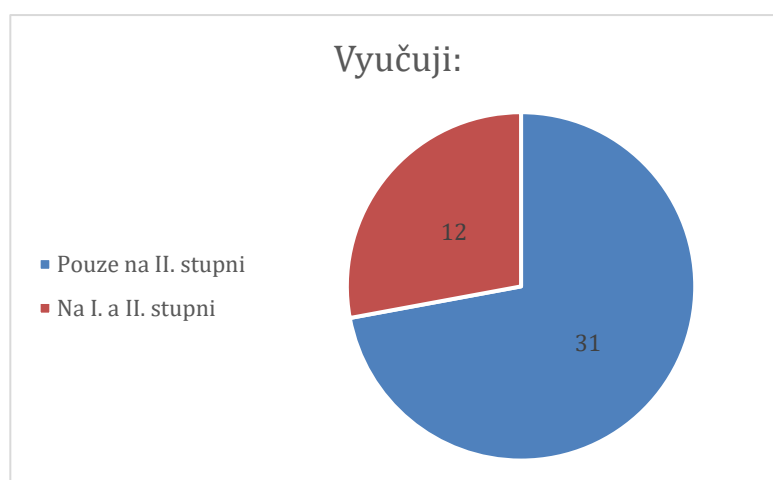

Otázka č. 2: Jsem učitelem pouze na II. stupni nebo na I. a II. stupni?

Tato otázka zkoumala, na jakém stupni dotazovaní vyučují. Jednalo se o kontaktní položku, která měla respondenty pomalu seznámit s problematikou a navázat s dotazovanými kontakty. Dotazník obsahoval dvě odpovědi: *pouze na II. stupni* nebo *na I. a II. stupni*. Z vyplněných 45 dotazníků bylo 31 dotazovaných vyučujících (72,1 %) pouze na II. stupni a 12 respondentů (27,9 %) vyučuje na I. a II. stupni.

Graf č. 2 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) učí 31 respondentů pouze na II. stupni základní školy a 12 respondentů učí na I. a II. stupni základní školy.

Graf č. 2 Stupeň ZŠ, kde respondenti vyučují

Otázka č. 3: Jaký počet žáků máte ve třídě?

Tato otázka sloužila ke zjištění počtu žáků ve třídě, kde učitelé nebo učitelky vyučují. Opět se jednalo o kontaktní položku, která měla respondenta uvést do problematiky a navázat kontakt. Na výběr bylo ze tří odpovědí: *méně než 25 žáků*, *25-33 žáků* a *více než 33 žáků*. Z přijatých odpovědí jsme získali tyto výsledky. Nejvíce se opakovala odpověď 25-33 žáků, tuto odpověď uvedlo 28 respondentů (65,1 %). Druhou nejčastější odpovědí bylo více než 33 žáků, tuto odpověď uvedlo 15 respondentů (34,9 %) a více než 33 žáků neuvedl ani jeden respondent.

Graf č. 3 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (45) má 28 dotazovaných 25 – 33 žáků ve třídě, 15 dotazovaných má méně než 25 žáků ve třídě. Žádný z respondentů nemá ve třídě více než 33 žáků.

Graf č. 3 Počet žáků ve třídě

Otázka č. 4: Který předmět (popřípadě předměty) vyučuji.

Otázka se zaměřovala na předměty, které učitelé nebo učitelky vyučují. Sloužila k navázání kontaktu a sběru informací, jaký předmět (popřípadě předměty) učitelé nebo učitelky vyučují. U této otázky byla zvolena otevřená odpověď. Učitelé nebo učitelky měli vypsát všechny předměty, které na dané základní škole vyučují.

Otázka č. 5: Ve třídě vyučuji děti z rozvedené rodiny.

Tato otázka sloužila k získání odpovědí, zda učitelé mají ve svých třídách děti z rozvedených rodin. Zároveň položka sloužila pro respondenty jako kontaktní otázka a úvod do problematiky. Otázka byla strukturovaná do uzavřených odpovědí typu *ano* nebo *ne*. Ze získaných odpovědí

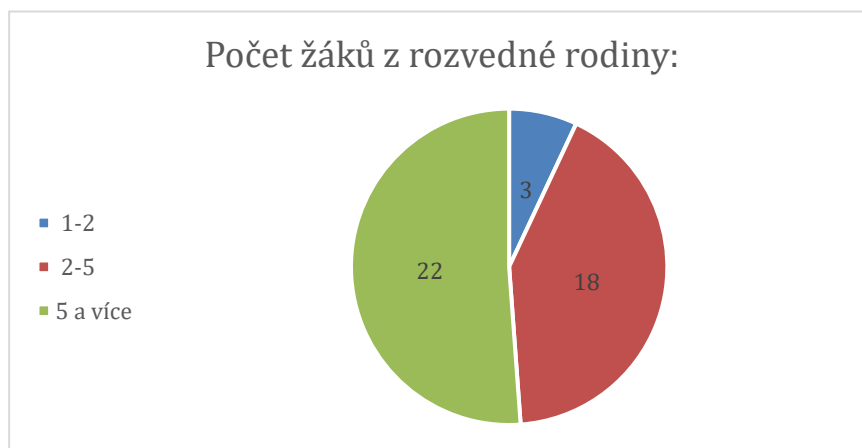
bylo zjištěno, že všichni respondenti mají ve svých třídách děti z rozvedených rodin. Odpověď ano uvedlo 43 respondentů (100 %).

Otázka č. 6: V mé třídě je ... dětí z rozvedených rodin.

Otázka číslo 6 zkoumala kolik dětí z rozvedených rodin učitelé a učitelky vyučují. Opět se jednalo o kontaktní položku, která uváděla respondenty do problematiky. Odpovědi byly uzavřené a jednalo se o následující: 1-2, 2-5, 5 a více. U této otázky bylo ještě připsáno, že pokud respondenti odpověděli na předešlou otázku ano, mají označit danou odpověď. Z předešlých odpovědí se zjistilo, že všichni mají ve třídě žáky z rozvedených rodin, tudíž všichni respondenti odpověděli na tuto otázku. Ze získaných odpovědí bylo zjištěno, že 22 respondentů (51,2 %) uvedlo odpověď 5 a více žáků. Odpověď 2-5 žáků uvedlo 18 respondentů (41,9 %) a 1-2 žáků(ů) vyplnili 3 respondenti (7,0 %).

Graf č. 4 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (45) má 22 respondentů ve třídě 5 a více žáků z rozvedených rodin, 18 respondentů má ve třídě 2-5 žáků z rozvedených rodin a 3 respondenti mají ve třídě 1-2 žáky z rozvedených rodin.

Graf č. 4 Počet žáků z rozvedené rodiny ve třídě

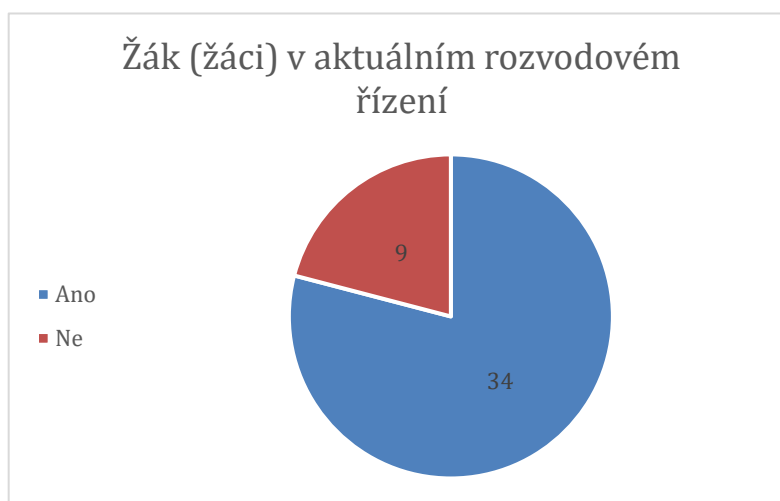
Otázka č. 7: Mám ve třídě žáka (popřípadě žáky), kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením?

Tato otázka sloužila ke zjištění, kolik žáků si aktuálně prochází rozvodovým řízením. Jednalo se opět o kontaktní položku, která sloužila k uvedení respondentů do problematiky. Odpovědi u této otázky byly uzavřené a jednalo se o odpovědi typu *ano* nebo *ne*. Ze získaných odpovědí se zjistilo, že 34 respondentů (79,1 %) má ve své třídě žáka (nebo žáky), kteří si aktuálně

prochází rozvodovým řízením a 9 respondentů (20,9 %) odpovědělo, že nemá ve své třídě žáka (popřípadě žáky), kteří si v současnosti prochází rozvodovým řízením.

Graf č. 5 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (45) má 34 dotazovaných ve třídě žáky, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů. 9 respondentů nemá ve své třídě žáky, kteří by si procházeli v současné době rozvodovým řízením rodičů.

Graf č. 5 Žák (žáci) ve třídách, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů

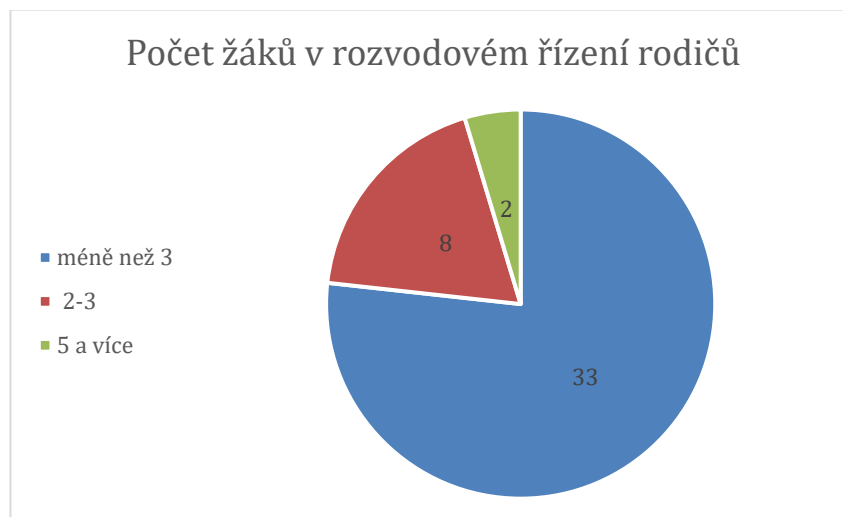
Otázka č. 8: Kolik žáků v mé třídě si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů?

Tato položka se zabývala, jaký počet žáků si v současné době prochází rozvodovým řízením rodičů. U této otázky bylo ještě připsáno, že pokud respondenti odpověděli na předešlou otázku ano, mají označit danou odpověď. Jednalo se kontaktní položku, která měla respondenty více uvést do problematiky. Odpovědi byly strukturované do uzavřených položek. Jednalo se o odpovědi: *méně než 3*, *3-5*, *5 a více*. U této položky jsem si špatně promyslela odpovědi a nebyla zde na výběr odpověď ne. Tudíž ti, co nemají ve třídě žáky, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů uváděli odpověď méně než 3 (s cílem, že uvádějí odpověď 0). Tím pádem odpovědi nejsou zcela přesné. Ze získaných odpovědí položku méně než 3 uvedlo 33 respondentů (76,7 %), položku 3-5 uvedlo 8 respondentů (18,6 %) a 5 a více uvedli 2 respondenti (4,7 %).

Graf č. 6 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) má 33 respondentů méně než 3 žáky, kteří si v současné době prochází rozvodovým řízením rodičů, 8 respondentů má

2 - 3 žáky, kteří si aktuálně prochází rozvodem rodičů a 2 respondenti mají ve své třídě 5 a více žáků, kteří aktuálně si prochází rozvodovým řízením rodičů.

Graf č. 6 Počet žáků, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů

Pod touto otázkou následovalo tvrzení, které říkalo, že se respondenti přesunou na otázky, které se týkající pouze žáků z rozvedených rodin nebo dětí, které si aktuálně prochází rozvodovým řízením. Učitelé a učitelky tedy na následující otázky odpovídali pouze ve vztahu s dětmi buď z rozvedených rodin anebo dětmi, které si v současné době prochází rozvodovým řízením rodičů.

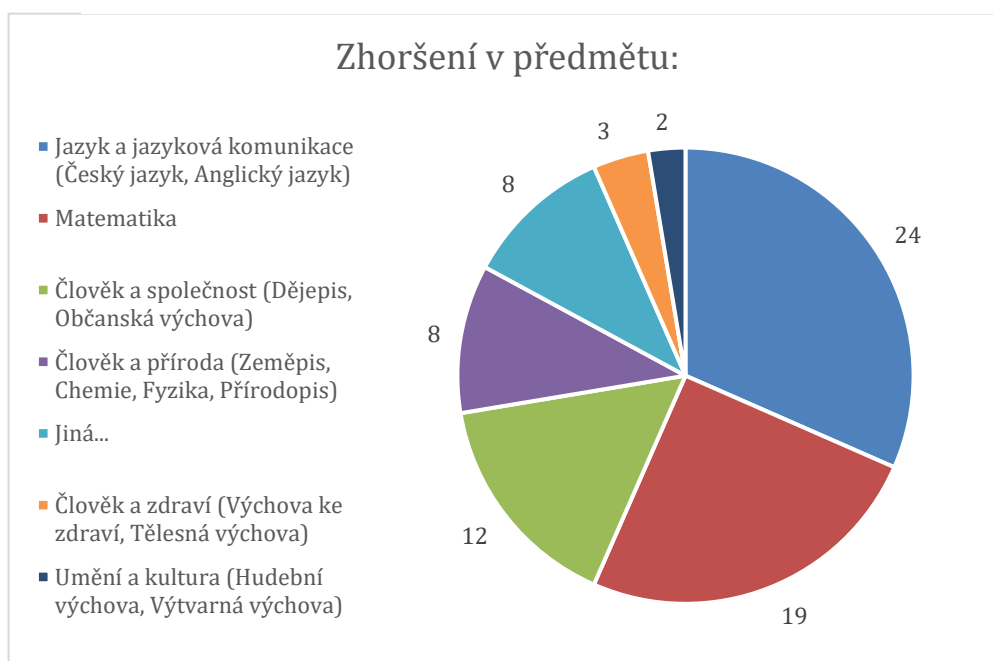
Otázka č. 9: V jakých předmětech se žáci nejvíce zhoršili?

Tato otázka zkoumala, v jakých předmětech se žáci z rozvedených rodin nejvíce zhoršili. Otázka se skládala z výčtových odpovědí a to následujících: *Matematika*; *Jazyk a jazyková komunikace* (Český jazyk, Anglický jazyk); *Člověk a společnost* (Dějepis, Občanská výchova); *Člověk a příroda* (Zeměpis, Chemie, Fyzika, Přírodopis); *Umění a kultura* (Hudební výchova, Výtvarná výchova), *Člověk a zdraví* (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova) a odpověď *Jiná...* (kde dotazovaný mohl doplnit libovolnou odpověď). Respondent měl vybrat všechny odpovědi, v jakých předmětech se žáci zhoršili. Z vybraných dotazníků se získaly tyto odpovědi: 19 respondentů (44,2 %) uvedlo odpověď *Matematika*, 24 respondentů (55,8 %) uvedlo odpověď *Jazyk a jazyková komunikace* (Český jazyk, Anglický jazyk), 12 respondentů (27,9 %) uvedlo odpověď *Člověk a společnost* (Dějepis, Občanská výchova), 8 respondentů (18,6 %) uvedlo odpověď *Člověk a příroda* (Zeměpis, Chemie, Fyzika, Přírodopis),

2 respondenti (4,7 %) uvedli Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova), 3 respondenti (7,0 %) uvedli Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova) a 8 respondentů (18,6 %) uvedlo odpověď Jiná... . V odpovědi jiná se objevovaly tyto předměty: Informatika (2 odpovědi), chování (1 odpověď), ve všem (3 odpovědi) a v žádném (3 odpovědi).

Graf č. 7 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) se nejvíce žáci z rozvedených nebo aktuálně si procházejícím rozvodovým řízením zhoršili v předmětech Jazyk a jazyková komunikace (celkem 24 respondentů), Matematika (celkem 19 respondentů), Člověk a společnost (celkem 12 respondentů), Člověk a příroda (celkem 8 respondentů), Jiná ... (celkem 8 respondentů), Člověk a zdraví (celkem 3 respondenti) a Umění a kultura (celkem 2 respondenti).

Graf č. 7 Předměty, ve kterých se žáci nejvíce zhoršili

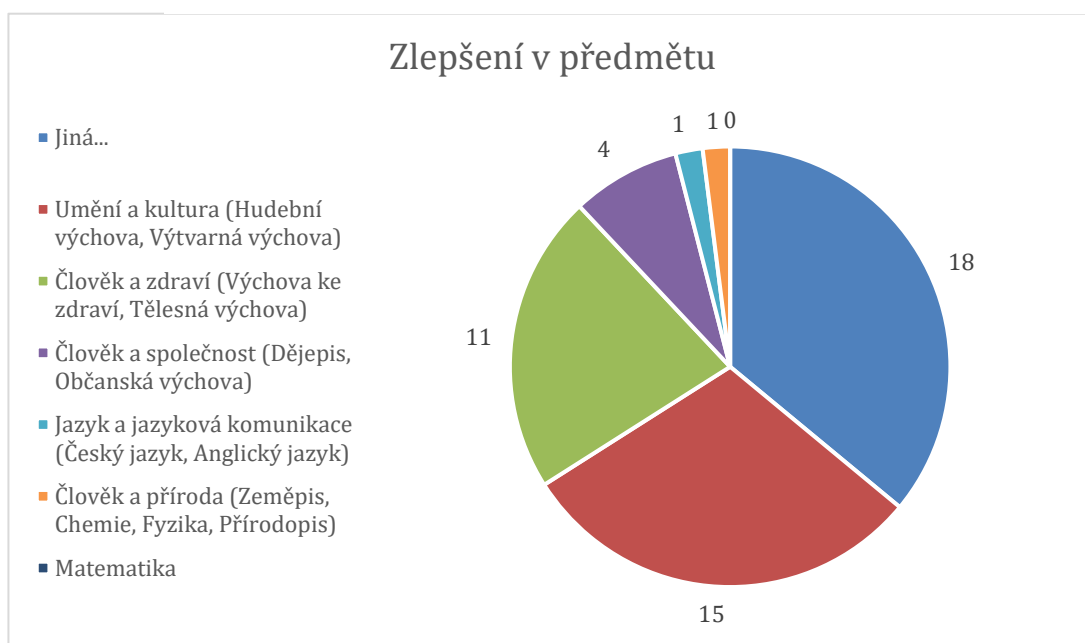
Otázka č. 10: V jakých předmětech se žáci nejvíce zlepšili?

Tato otázka zkoumala, v jakých předmětech se žáci z rozvedených rodin nejvíce zlepšili. Otázka se skládala z výčtových položek, kde respondenti vybrali všechny předměty, ve kterých se žáci zlepšili. Odpovědi k výběru byly následující: *Matematika; Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk, Anglický jazyk); Člověk a společnost (Dějepis, Občanská výchova); Člověk a příroda (Zeměpis, Chemie, Fyzika, Přírodopis); Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova), Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova) a odpověď Jiná...* (kde dotazovaný mohl doplnit libovolnou odpověď). Ze získaných dotazníků byly získány tyto

odpovědi: 1 respondent (2,3 %) uvedl odpověď Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk, Anglický jazyk), 4 respondenti (9,3 %) uvedli odpověď Člověk a společnost (Dějepis, Občanská výchova), 1 respondent (2,3 %) uvedl odpověď Člověk a příroda (Zeměpis, Chemie, Fyzika, Přírodopis), 15 respondentů (34,9 %) uvedlo Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova), 11 respondentů (25,6 %) uvedlo Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova) a 18 respondentů (41,9 %) uvedlo odpověď Jiná... . V odpovědi jiná se nejčastěji objevovalo, že se žáci v žádném předmětu nezlepšili.

Graf č. 8 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) se nejvíce žáci z rozvedených nebo aktuálně si procházející rozvodovým řízením zlepšili v předmětech Jiná ... (celkem 18 respondentů), Umění a kultura (celkem 15 respondentů), Člověk a zdraví (celkem 11 respondentů), Člověk a společnost (celkem 4 respondenti), Jazyk a jazyková komunikace (celkem 1 respondent) a Člověk a příroda (celkem 1 respondent). Ani jeden respondent neuvedl Matematiku.

Graf č. 8 Předměty, ve kterých se žáci nejvíce zlepšili

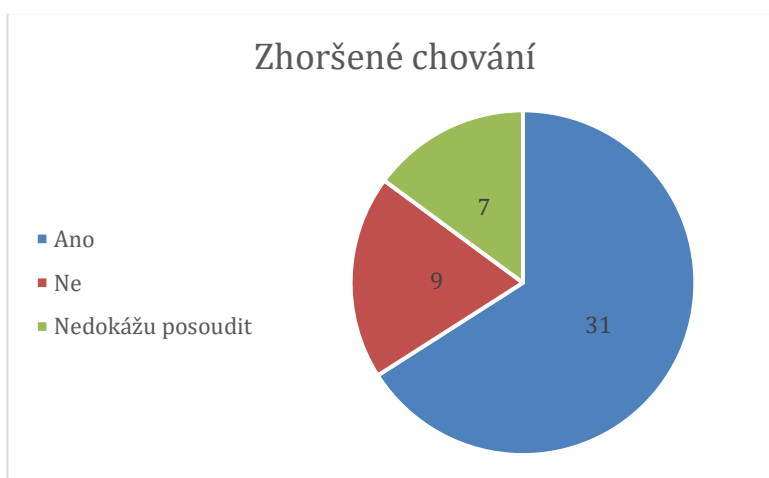

Otázka č. 11: Všimla jsem si u dětí zhoršení v chování (nezačleňuje se do kolektivu, často pláče je agresivní).

Tato otázka zkoumala, zda si učitelé nebo učitelky druhého stupně základní školy všimli zhoršeného chování u žáka z rozvedené rodiny nebo žáka, který aktuálně si prochází rozvodovým řízením rodičů. Otázka se skládala z uzavřených odpovědí typu *ano*, *ne* a nedokáží *posoudit*. Ze získaných dotazníků byly uvedeny tyto odpovědi: 31 respondentů (72,1 %) uvedlo *ano* (všimli si u dětí zhoršení v chování), 5 (11,6 %) dotazovaných uvedlo *ne* (nevšimli si u dětí zhoršení v chování) a 7 respondentů (16,3 %) uvedlo nedokáží posoudit.

Graf č. 9 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) si 31 respondentů všimlo zhoršeného chování u žáků z rozvedených rodin nebo dětí, kteří aktuálně si prochází rozvodem rodičů. 9 respondentů nezaznamenalo zhoršené chování u žáků a 7 respondentů nedokázalo posoudit, zda se u dětí z rozvedených rodin nebo dětí v současné době si procházející rozvodovým řízením vyskytlo zhoršené chování.

Graf č. 9 Zhoršené chování u dětí z rozvedených rodin nebo dětí, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením

Otázka č. 12: Jak se žák projevuje? (pokud jste u předchozí odpovědi zaškrtnli ano)

Tato otázka se zaměřovala na ty respondenty, kteří v předchozí otázce uvedly odpověď *ano*. Zkoumáním této otázky bylo, jaké chování u žáků z rozvedených nebo u žáků aktuálně procházejícím rozvodovým řízením rodičů vyzorovali učitelé nebo učitelky. Jednalo se o otázku s otevřenou odpovědí. Do odpovědi respondenti zapsali, jaké chování u žáka vyzorovali. Zde jsou následující odpovědi: záškoláctví, agresivita, smutek, plačtivost, zaraženost, náladovost, pesimismus, negativismus, zamlklost, apatie, přecitlivělost, vulgární chování, lhaní, úzkost, vztahovačnost, výbušnost, roztržitost, uzavřenost, rezignace, nestabilita, straní se kolektivu, stýká se s problémovými žáky, je tichý, nechce pracovat, zbytečně

provokuje, upoutává na sebe pozornost, menší sebehodnota, větší potřeba potvrzení od ostatních, nedodrží autority, nepřipravenost na výuku.

Otázka č. 13: Dítě se zlepšilo v prospěchu.

Otázka zkoumala, zda se děti z rozvedených nebo děti aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů zlepšilo v prospěchu. Otázka byla strukturována s výběrem uzavřené odpovědi *ano* nebo *ne*. Ze získaných dotazníků jsme zjistili, že pouze 1 dotazovaný uvedl, že se žák zlepšil. Naopak 42 respondentů uvedlo, že se žák v prospěchu nezlepšil.

Otázka č. 14: Dítě se zlepšilo v prospěchu o

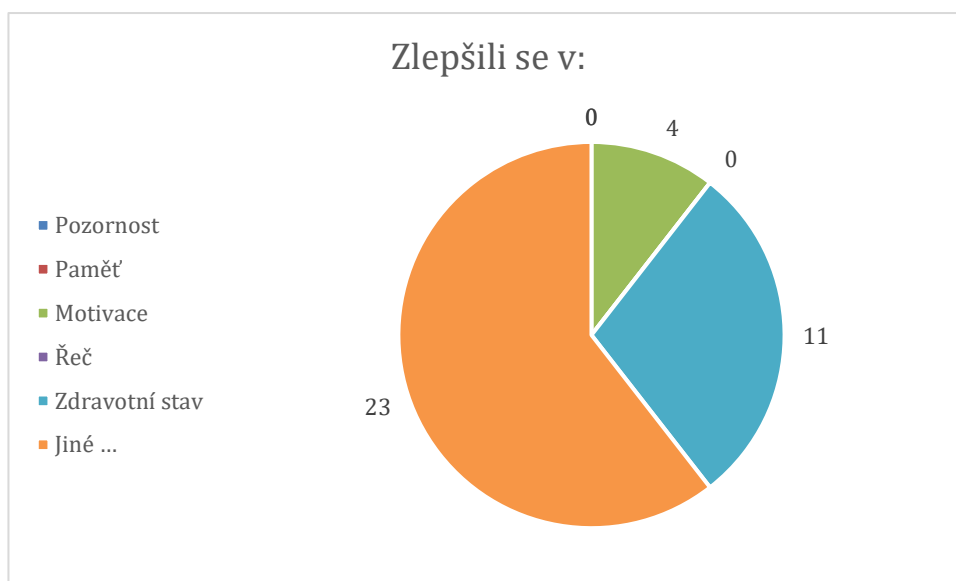
Tato otázka zkoumala, o jaký stupeň známky se žáci z rozvedených nebo děti v současné době si procházející rozvodovým řízením rodičů zlepšilo v prospěchu. Otázka se skládala z uzavřených odpovědí: *1 stupeň známky, 2 stupně známky, 3 stupně známky, 4 stupně známky* nebo odpověď *nezlepšilo se*. Pod otázkou byla pro respondenty vypsána vysvětlivka, jak počítat stupně známky. Vysvětlení: o 1 stupeň známky znamená, že pokud žák měl například 3 před rozvodem, zlepšil se o jeden stupeň na 2, zlepšil se o dva stupně na 1. Jelikož na předchozí otázku všichni respondenti uvedli, že se děti ve školním prospěchu nezlepšili, tato otázka byla od 33 respondentů uvedena jako nezlepšilo se. Pouze jeden respondent uvedl, že se žák zlepšil o 1 stupeň známky.

Otázka č.15: V čem se žáci nejvíce zlepšili.

Tato otázka se zaměřovala na kognitivní oblast (paměť, pozornost, řeč), zdravotní stav a motivaci žáka. Otázka zkoumala, v jakých zmíněných oblastech, se žáci z rozvedených nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů zlepšili. Otázka byla strukturovaná s polouzavřenými typy odpovědí. Respondenti měli na výběr z šesti odpovědí: *pozornost, paměť, motivace, řeč, zdravotní stav* nebo *jiná...* (kam respondenti mohli zapsat jejich libovolnou odpověď). Ze získaných odpovědí z dotazníků bylo zjištěno, že 23 respondentů (53,5 %) uvedlo jiné... (zde zapsali, že se žáci v ničem nezlepšili), 11 respondentů (25,6 %) uvedlo zdravotní stav a 4 respondenti (9,3 %) uvedli, že se žákům zlepšila motivace. Ostatní položky nebyly žádným respondentem uvedeny.

Graf č. 10 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) se děti z rozvedených rodin nebo děti aktuálně si procházející rozvodovým řízením zlepšily v oblasti jiné ... (celkem uvedlo 23 respondentů), zdravotní stav (celkem uvedlo 11 respondentů), motivace (celkem uvedlo 4 respondenti). Ani jeden z respondentů neuvedl oblast pozornost, paměť nebo řeč.

Graf č. 10 Oblasti, ve kterých se žáci nejvíce zlepšili

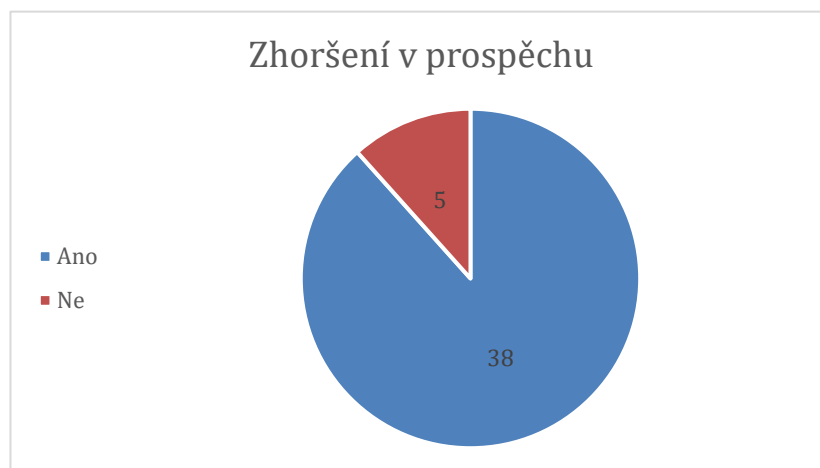

Otázka č. 16: Dítě se zhoršilo v prospěchu.

Otázka zkoumala, zda se děti z rozvedených nebo děti aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů zhoršilo v prospěchu. Otázka byla strukturována s výběrem uzavřené odpovědi *ano* nebo *ne*. Ze získaných dotazníků jsme zjistili, že 5 respondentů (11,6 %) uvedli, že se žák nezhoršil. Zbývajících 38 respondentů (88,4 %) uvedlo, že se žák v prospěchu zhoršil.

Graf č. 11 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) uvedlo 38 respondentů, že se žáci z rozvedených nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením zhoršilo ve školním prospěchu a 5 respondentů uvedlo, že se žáci z rozvedených nebo žáci v současné době si procházející rozvodovým řízením nezhoršilo ve školním prospěchu.

Graf č. 11 Žáci se zhoršili ve školním prospěchu

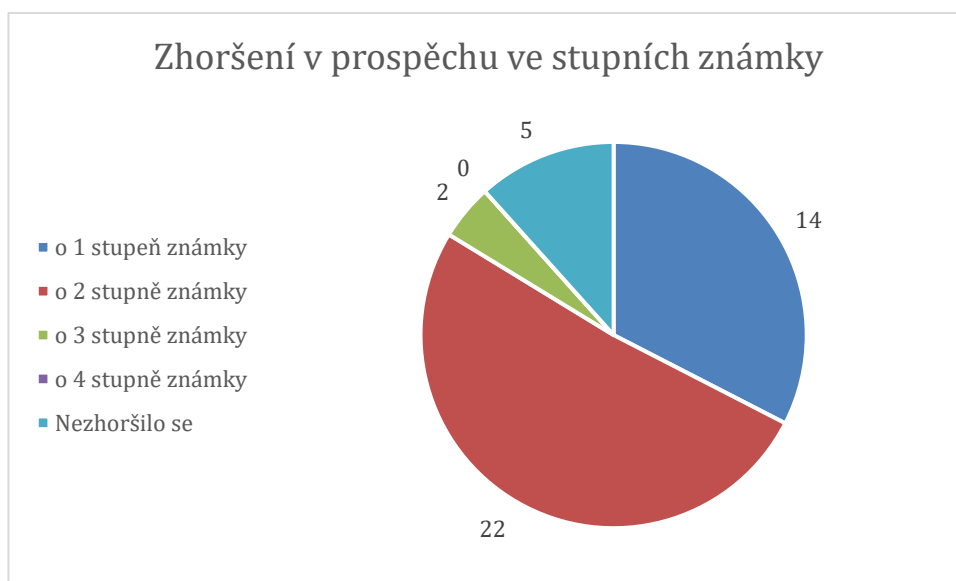

Otázka č.17: Dítě se zhoršilo v prospěchu o

Tato otázka zkoumala, o jaký stupeň známky se žáci z rozvedených nebo děti v současné době si procházející rozvodovým řízením rodičů zhoršilo v prospěchu. Otázka se skládala z uzavřených odpovědí: 1 stupeň známky, 2 stupně známky, 3 stupně známky, 4 stupně známky nebo odpověď *nezlepšilo se*. Pod otázkou byla pro respondenty vypsána vysvětlivka, jak počítat stupně známky. Vysvětlení: o 1 stupeň známky znamená, že pokud žák měl například 3 před rozvodem, zlepšil se o jeden stupeň na 2, zlepšil se o dva stupně na 1. Ze získaných odpovědí z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že 22 respondentů (51,2 %) uvedlo, že se žáci zhoršili o 2 stupně známky, 14 respondentů (32,6 %) uvedlo o 1 stupeň známky a 2 respondenti (4,7 %) uvedlo, že se dítě zhoršilo o 3 stupně známky. Zbylých pět respondentů uvedlo, že se žáci ve prospěchu nezhoršili.

Graf č. 12 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (43) má 22 respondentů ve třídě žáky z rozvedených rodin nebo žáky aktuálně si procházející rozvodovým řízením, kteří se zhoršili o 2 stupně známky ve školním prospěchu, 14 respondentů má ve třídě žáky, kteří se zhoršili o 1 stupeň známky školního prospěchu, 5 respondentů má ve třídě žáky z rozvedených nebo žáky aktuálně si procházející rozvodovým řízením, kteří se nezhoršili ve školním prospěchu a 2 respondenti, kteří mají ve své třídě žáky, kteří se zhoršili o 3 stupně známky školního prospěchu. Žádný z respondentů neuvedl, že by se žáci z rozvedených nebo aktuálně si procházející rozvodovým řízením zhoršilo o 4 stupně známky školního prospěchu.

Graf č. 12 Žákovo zhoršení školního prospěchu ve stupních známky

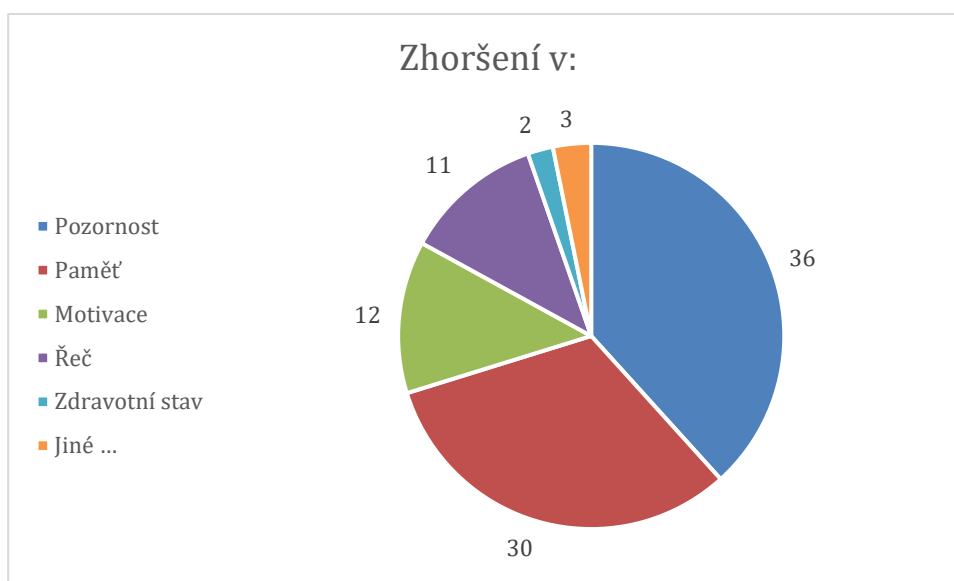

Otázka č.18: V čem se žáci nejvíce zhoršili.

Tato otázka se zaměřovala na kognitivní oblast (paměť, pozornost, řeč), zdravotní stav a motivaci žáka. Otázka zkoumala, v jakých zmíněných oblastech, se žáci z rozvedených nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů zhoršili. Otázka byla strukturovaná s polouzavřenými typy odpovědí. Respondenti měli na výběr z šesti odpovědí: pozornost, paměť, motivace, řeč, zdravotní stav nebo jiná... (kam respondenti mohli zapsat jejich libovolnou odpověď). Ze získaných odpovědí z dotazníků bylo zjištěno, že 36 respondentů (83,7 %) uvedlo pozornost, 30 respondentů (69,8 %) uvedlo motivaci, 12 respondentů (27,9 %) uvedlo zdravotní stav, 11 respondentů (25,6 %) uvedlo paměť, 2 respondenti (4,7 %) uvedli řeč a 3 respondenti (7,0 %) uvedli Jiné..., kam 1 respondent zapsal zhoršení v domácí přípravě a 2 uvedli, že u žáků žádná oblast nezhoršila.

Graf č. 13 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (45) se děti z rozvedených rodin nebo děti aktuálně si procházející rozvodovým řízením zhoršily v oblasti paměť (celkem uvedlo 36 respondentů), paměť (celkem uvedlo 30 respondentů), motivace (celkem uvedlo 12 respondentů), řeč (celkem uvedlo 11 respondentů), zdravotní stav (celkem uvedli 2 respondenti) a jiné... (celkem uvedli 3 respondenti).

Graf č. 13 Oblasti, ve kterých se žáci nejvíce zlepšili

Otázka č. 19: Žáci se ve svém pracovním tempu zhoršili:

Tato otázka se zaměřuje na pracovní tempo žáků z rozvedených nebo žáků aktuálně si procházející rozvodovým řízením a zkoumá, jakým způsobem se ve svém pracovním tempu žáci zhoršili. Otázka je strukturovaná s uzavřenými odpověďmi. Na výběr měli dotazující tyto odpovědi: *Pomalé pracovní tempo – žák se nedokáže příliš dlouho soustředit na úkol, dlouho mu trvá vypracovat zadané úkoly, dlouho si pročítá zadání, jelikož se mu jej nedaří pochopit či nedokáže zpracovat zadání;* *Rychlé (zbrklé) pracovní tempo – žák rychle dodělá úkol a poté se věnuje něčemu jinému, nedokáže se soustředit na úkol a rychle (zbrkle) vyplňuje zadaný úkol;* *Stále stejné pracovní tempo.* Ze získaných odpovědí z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že 19 respondentů (44,2 %) uvedlo pomalé pracovní tempo – žák se nedokáže příliš dlouho soustředit na úkol, dlouho mu trvá vypracovat zadané úkoly, dlouho si pročítá zadání, jelikož se mu jej nedaří pochopit či nedokáže zpracovat zadání; 17 respondentů (39,5 %) uvedlo rychlé (zbrklé) pracovní tempo – žák rychle dodělá úkol a poté se věnuje něčemu jinému, nedokáže se soustředit na úkol a rychle (zbrkle) vyplňuje zadaný úkol a 7 respondentů (16,3 %) uvedlo, že žáci mají stále stejné pracovní tempo.

Graf č. 14 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (43) uvedlo 19 dotazovaných, že je žákovo pracovní tempo ve vyučovacích hodinách pomalé, 17 dotazovaných uvedlo, že je žákovo pracovní tempo rychlé a zbrklé a 7 dotazovaných uvedlo, že žák má stále stejné pracovní tempo.

Graf č. 14 Žákovo pracovní tempo ve vyučovacích hodinách

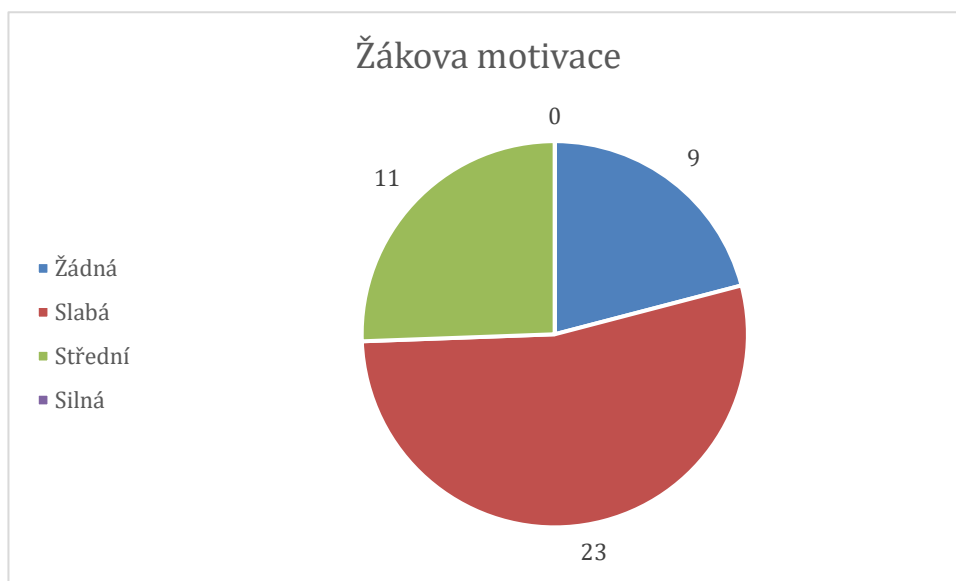

Otázka č.20: Děti mají motivaci k učení.

Tato otázka zkoumala žákovu motivaci k učení. Otázka byla strukturována s uzavřenými položkami, kdy respondenti vybrali jednu odpověď. Vybírali z následujících odpovědí: *žádnou*, *slabou*, *střední* a *silnou*. Z přijatých odpovědí z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že 23 dotazujících (53,5 %) uvedlo slabou motivaci, 11 dotazujících (25,6 %) uvedlo střední motivaci a 9 dotazujících (20, 9 %) uvedlo žádnou motivaci. Ani jeden respondent neuvedl silnou motivaci.

Graf č. 15 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) uvedlo 23 respondentů, že žákova motivace je slabá, 11 respondentů uvedlo, že je žákova motivace střední a 9 respondentů uvedlo, že žák nemá žádnou motivaci. Žádný respondent neuvedl, že má žák silnou motivaci.

Graf č. 15 Žákova motivace k učení

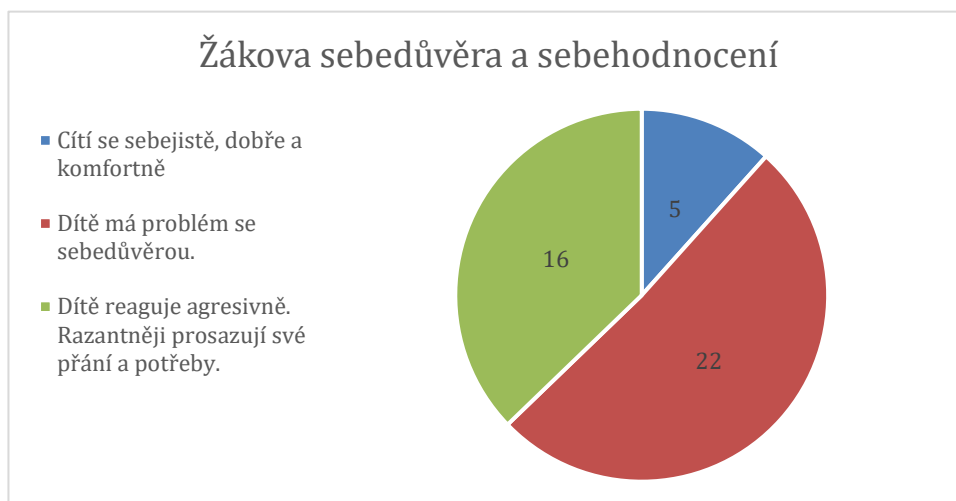

Otázka č.21: Dítě a sebedůvěra, sebehodnocení.

Tato otázka zkoumá žákovu důvěru v sebe sama a hodnocení. Otázka je strukturovaná s uzavřenými odpověďmi typu: *Cítí se sebejistě, dobře a komfortně; Dítě má problém se sebedůvěrou. V nejrůznějších situacích už se předem vzdávají. Obtížně prosazuje své přání a potřeby; Dítě reaguje agresivně. Razantněji prosazují své přání a potřeby.* Z dotazníku byly zjištěny následující odpovědi. 22 respondentů (51,2 %) uvedlo, že dítě má problém se sebedůvěrou, v nejrůznějších situacích už se předem vzdávají a obtížně prosazuje své přání a potřeby. 16 respondentů (37,2 %) uvedlo, že dítě reaguje agresivněji a razantněji prosazují své přání a potřeby. 5 respondentů (11,6 %) uvedlo, že se dítě cítí sebejistě, dobře a komfortně.

Graf č. 16 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) uvedlo 22 dotazovaných, že mají žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením problémy se sebedůvěrou a v nejrůznějších situacích už se předem vzdávají, 16 dotazovaných uvedlo, že žáci z rozvedených rodin nebo žáci v současné době si procházející rozvodovým řízením reagují agresivně a razantněji prosazují své přání a potřeby a 5 respondentů uvedlo, že se žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením cítí sebejistě, dobře a komfortně.

Graf č. 16 Žákova sebedůvěra a sebehodnocení

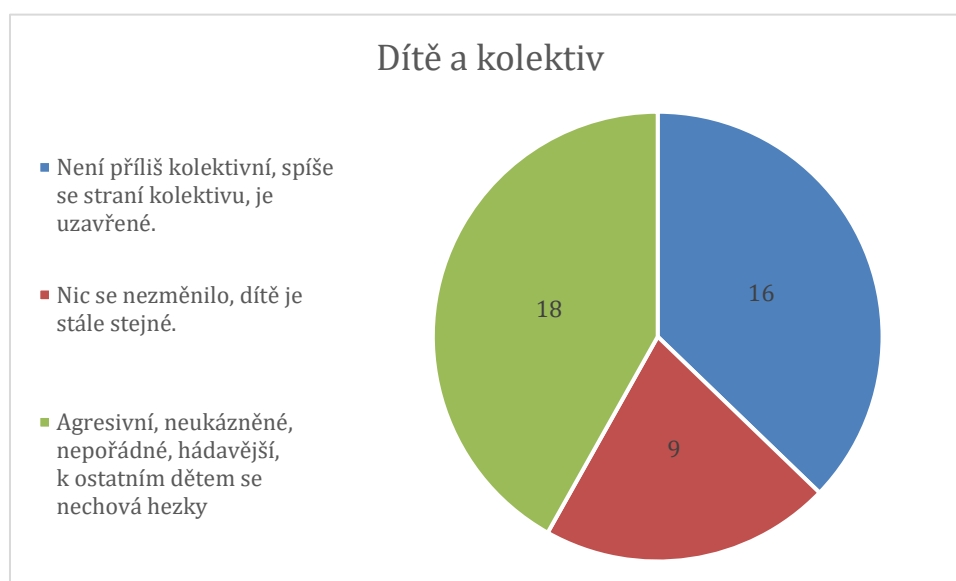

Otázka č.22: Dítě a kolektiv

Tato otázka zkoumá žáka z rozvedených rodin nebo žáka aktuálně si procházející rozvodovým řízením ve vztahu ke kolektivu. Odpovědi k otázce jsou ve formě uzavřených položek a to: *Není příliš kolektivní, spíše se straní kolektivu, je uzavřené; Nic se nezměnilo, dítě je stále stejné; Agresivní, neukázněné, nepořádné, hádavější, k ostatním dětem se nechová hezky.* Odpovědi respondentů z dotazníkového šetření byly následující: 16 dotazujících (37,2 %) uvedlo, že dítě není příliš kolektivní, spíše se straní kolektivu a je uzavřené. 18 dotazujících (41,9 %) uvedlo, že je dítě agresivní, neukázněné, nepořádné, hádavější a k ostatním dětem se nechová hezky a 9 dotazujících (20,9 %) uvedlo, že se nic nezměnilo a dítě je stále stejné.

Graf č. 17 znázorňuje, že z celkového počtu dotazovaných (45) uvedlo 18 respondentů, že děti z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením jsou agresivní, neukázněné, hádavější a k ostatním dětem se nechovají hezky. 16 respondentů uvedlo, že děti z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením nejsou příliš kolektivní, spíše se straní kolektivu a jsou uzavřenější. A 9 respondentů uvedlo, že se u dětí z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením nic nezměnilo a děti jsou stále stejné.

Graf č. 17 Dítě a jeho vztah ke kolektivu

Otázka č.23: V prospěchu se více zlepšili.

Tato otázka zkoumala, které pohlaví, se více zlepšilo ve školním prospěchu. Otázka nabízela dvě uzavřené odpovědi a to: *Dívky* a *Chlapci*. Ze sesbíraných dotazníkových šetření uvedlo 30 respondentů (69,8 %), že se ve školním prospěchu více zlepšily dívky a 13 respondentů (30,2 %) uvedlo, že se v prospěchu více zlepšili chlapci.

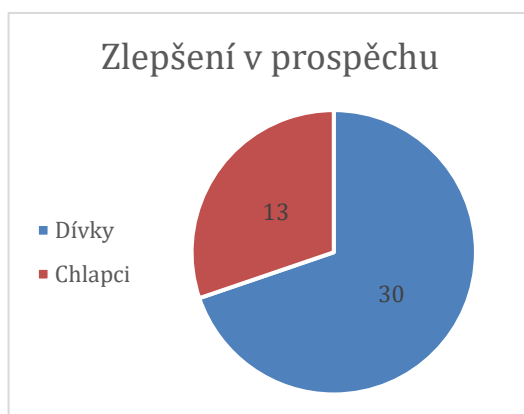
Graf č. 19 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (43) sdělilo 30 respondentů, že se více dívky zlepšily ve školním prospěchu a 13 respondentů uvedlo, že se více chlapci zlepšili ve školním prospěchu.

Otázka č.24: V prospěchu se více zhoršili.

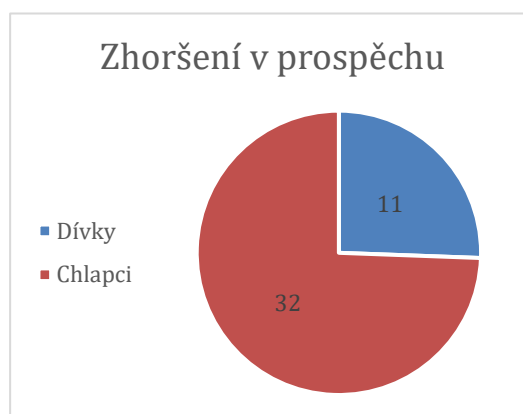
Tato otázka se zaměřovala, které pohlaví, se více zhoršilo ve školním prospěchu. Otázka, stejně jako předchozí, nabízela dvě uzavřené odpovědi typu *Dívky* nebo *Chlapci*. Z navracených dotazníkových šetření bylo zjištěno, že 32 respondentů (74,4 %) uvedlo, že se více zhoršili chlapci ve školním prospěchu a 11 respondentů (25,6 %) uvedlo, že se více zhoršily dívky v prospěchu.

Graf č. 20 znázorňuje, že z celkového počtu respondentů (43) sdělilo 32 respondentů, že se více chlapci zhoršili ve školním prospěchu a 11 respondentů uvedlo, že se dívky více zhoršily ve školním prospěchu.

Graf č. 19 Pohlaví, které se více zlepšilo ve školním prospěchu

Graf č. 18 Pohlaví, které se více zhoršilo ve školním prospěchu

Otázka č.25: Pokud jste se setkali s jiným jevem u dětí, který v tomto dotazníku nezazněl, zapište ho prosím do této odpovědi.

Tato otázka zkoumala názory učitelů, jestli se setkali s nějakým jevem u žáků z rozvedených rodin nebo u žáků aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů, které nezaznělo v dotazníkovém šetření. Jednalo se o otázku s otevřenou odpovědí, jak respondenti mohli napsat libovolnou odpověď. Ze získaných odpovědí z dotazníkového šetření byly tyto odpovědi nejčastější:

- Vše bylo řečeno.
- Záškoláctví, vulgární chování.
- Snaží se předstírat, že je vše v pořádku, že vše zvládají.
- Strana zlepšení/zhoršení - je to individuální. Nelze rozdělit na chlapce/dívky.
- Nepsolouchá autority.
- Styk s problémovými žáky.
- Jevy se často střídají.
- Ztráta jistot.
- Psychosomatické obtíže a horší soustředěnost.
- Nestabilní chování.

4.2 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Výzkumný vzorek tvořilo 43 respondentů z nichž 29 bylo žen a 14 mužů. Z celkového počtu dotazovaných 31 respondentů vyučuje pouze na II. stupni základní školy a 12 respondentů na I. a II. stupni základní školy. Dotazníkové šetření mělo potvrdit nebo vyvrátit 5 stanovených hypotéz.

Hypotéza č. 1: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů mají horší prospěch ve škole než děti z úplných rodin.

Tuto hypotézu mapovala otázka, zda se děti ve školním prospěchu zhoršily a pokud ano, o jaký kvalifikační stupeň. 38 respondentů (88,4 %) uvedlo, že se děti zhoršily ve školním prospěchu a 5 (11,6 %) uvedlo, že se děti nezhoršily. Na otázku, o jaký stupeň známky se žáci z rozvedených rodin a žáci v současné době procházející si rozvodovým řízením rodičů zhoršilo, uvedlo 22 respondentů (51,2 %) o 2 stupně známky, 14 respondentů (32,6 %) uvedlo o 1 stupeň známky a 2 respondenti (4,7 %) uvedli, že se žáci zhoršili o 3 stupně známky. Zbývajících 5 respondentů (11,6 %) uvedlo, že se žáci v prospěchu nezhoršili.

Hypotéza číslo 1 byla potvrzena otázkami, zlepšili se žáci ve školním prospěchu a o jaký stupeň známky. 42 respondentů (97,7 %) uvedlo, že se žáci ve školním prospěchu nezlepšili, pouze 1 respondent (2,3 %) uvedl, že se žáci ve školním prospěchu zlepšili o 1 stupeň známky.

Hypotéza č. 1 byla potvrzena.

Hypotéza č. 2: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů se zhoršili ve svém chování. Jsou agresivnější a průbojnější než děti z kompletních rodin.

Tuto hypotézu zkoumala otázka, jestli se dítě zhoršilo ve svém chování. 31 respondentů (72,1 %) uvedlo ano a 5 respondentů (11,6 %) uvedlo ne. V otázce, jaké jsou jevy dítěte v prospěch dotazující odpověděli: záškoláctví, agresivita, smutek, plačtivost, zaraženost, náladovost, pesimismus, negativismus, zamlklost, apatie, přecitlivělost, vulgární chování, lhaní, úzkost, vztahovačnost, výbušnost, roztržitost, uzavřenost, rezignace, nestabilita, straní se kolektivu, stýká se s problémovými žáky, je tichý, nechce pracovat, zbytečně provokuje, upoutává na sebe pozornost, menší sebehodnota, větší potřeba ujišťování o sebehodnotě od ostatních, nedodrží autority, nepřipravenost na výuku.

K hypotéze se vztahovala i otázka dítě a kolektiv. 18 respondentů (41,9 %) uvedlo, že jsou žáci agresivní, neukáznění, nepořádní, hádavější a k ostatním dětem se nechovají hezky, 16 respondentů (37,2 %) uvedlo, že jsou žáci nepříliš kolektivní, spíše se straní kolektivu a jsou uzavření a 9 respondentů (20,9 %) uvedlo, že se nic nezměnilo a žáci jsou stále stejní.

Hypotéza č. 2 byla potvrzena.

Hypotéza č.3: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů se nejvíce zhoršili v pozornosti než děti, které jsou z úplných rodin.

Tuto hypotézu mapovala otázka, v jaké oblasti (pozornost, motivace, paměť, řeč, zdravotní stav, jiné) se žáci nejvíce zhoršili. 36 respondentů (83,7 %) uvedlo, že se žáci nejvíce zhoršili v paměti, 30 respondentů (69,8 %) uvedlo motivaci, 11 respondentů (25,6 %) označilo paměť, 12 respondentů (27,9 %) uvedlo zdravotní stav a 2 respondenti (4,7 %) označili řeč. Jako jinou odpověď uvedl 1 respondent domácí přípravu a 2 respondenti uvedli, že se žáci nezhoršil ani v jedné oblasti.

Hypotéza č. 3 byla potvrzena.

Hypotéza č. 4: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů jsou pomalejší ve svém pracovním tempu než děti z kompletních rodin.

Tuto hypotézu zkoumala otázka, jaké mají žáci pracovní tempo. 19 respondentů (44,2 %) uvedlo, že žáci mají pomalé pracovní tempo – žáci se nedokáží příliš dlouho soustředit na úkol, dlouho si pročítají zadání, jelikož se jim nedaří pochopit či nedokáží zadání pracovat. 17 respondentů (39,5 %) označilo, že žáci mají rychlé (zbrklé) pracovní tempo – žáci rychle dodělají úkol a poté se věnují něčemu jinému, nedokáží se soustředit. 7 respondentů (16,3 %) uvedlo, že se žáci ve svém pracovním tempu nijak nezměnili.

Hypotéza č. 4 byla vyvrácena.

Hypotéza č. 5: Žáci z rozvedených rodin nebo žáci aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů mají slabou motivaci k učení než děti z úplných rodin.

Tuto hypotézu zkoumala otázka, jakou má žák motivaci k učení. 23 respondentů (53,5 %) uvedlo, že žáci mají slabou motivaci k učení, 11 respondentů (25,6 %) označilo, že žáci mají střední motivaci k učení a 9 respondentů (20,9 %) uvedlo, že nemají žáci žádnou motivaci k učení. Žádný z respondentů neuvedl, že by žáci měli silnou motivaci k učení.

Hypotéza č. 5 byla potvrzena.

4.3 Diskuze

Ve výzkumu bakalářské práce jsme došli k výsledkům, že rozvod rodičů ovlivňuje školní prospěch dětí, a to negativním způsobem. Děti se zhoršují ve svém prospěchu až o 2 stupně klasifikační známky. Hlavní oblastí, ve které se děti zhoršují je pozornost, která je spojena s horšími vzdělávacími výsledky. Je to právě z důvodu rozvodu, kdy dítě ve škole nedává pozor, špatně se soustředí a tím pádem vykazuje horší výsledky. Přemýšlí, co se děje doma, jak bude celá rodinná situace dále probíhat nebo dítě může ustavičně myslet na to, zda jej rodiče ještě mají rádi. Na druhou stranu, horší školní prospěch může také představovat volání po pozornosti, které se dítěti doma nedostává.

Naopak zlepšení bylo zjištěno v oblasti zdravotního stavu. To může dokládat fakt, že se v rodinném prostředí zmírnili konfliktní a tíživá situace po rozvodu a tím pádem se v dítěti uvolnilo napětí, které narůstalo před rozvodem.

Horší výsledky nejvíce vykazují žáci v předmětech Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk, Anglický jazyk) a Matematika. To může být z důvodu špatné koncentrace, která je v těchto předmětech důležitá nebo špatnou domácí přípravou, kdy rodiče nevěnují přípravě do školy s dítětem tak velkou pozornost. K tomuto se pojí také slabá motivace. Rodiče neučí děti ke vzdělávání nebo samo dítě vlivem rozvodu nevidí ve vzdělávání smysl. Slabá motivace může být také spojena se sociální skupinou, do které žák patří nebo chce patřit. Může se jednat o problémové skupiny, které neuznávají a odmítají školu. Na druhou stranu nejvíce se podle výzkumu žáci zlepšili v předmětech Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova) a Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova). To může vykazovat tendenci dětí vyjádřit své pocity přes umělecké předměty a tvořivost, nebo vybití zlosti, smutku, strachu v rámci sportu.

Josef Pavlát se ve své přehledové studii *Děti po rozvodu svých rodičů – souhrn anglofonních a našich prací* zmiňuje o Guidubaldiho studii (2001), která zjistila, že učitelé děti z rozvedených rodin hodnotili jako agresivní, neposlušné a s malou sebekontrolou. Můj výzkum ukázal jiné výsledky, a to, že děti jsou spíše více uzavřené, tiché a mají horší sebedůvěru. Rozdílné výsledky mohou být z toho důvodu, že Guidubaldi měl k dispozici více respondentů, nebo že agresivní děti jinak zvládaly odloučení rodičů. Můžou se takto chovat z toho důvodu, že na sebe chtějí strhnout pozornost, vzdorovat aktuální situaci v rodině nebo pochopit své pocity.

Fakta o dopadech rozvodu rodičů na dítě, které podává Ilona Špaňhelová ve své knize *Dítě a rozvod rodičů*. Ta tvrdí, že „při obtížích v domácím prostředí se může projevat ze

strany dítěte také zhoršení vztahů ke kamarádům. Může být méně mluvné, může se utrhouvat na kamarády, nemluvit s nimi, může se stydět před ostatními, může se jim vyhýbat“ (Špaňhelová, 2010, s. 57) Tyto projevy můj výzkum nepotvrdil. V mém výzkumu odpovědi ukázaly, že je dítě agresivnější, neukázněné, nepořádné, hádavější a k ostatním dětem se nechová hezky. Rozdílné výsledky mohou být opět z odlišného vyrovnávání se s rozvodem. U celé této problematiky musíme dítě chápat jako individuální a jedinečné, každé má jinou strategii a tempo, jak se s rozvodem rodičů vyrovnává.

Další studie, která je v této přehledové studii uvedena, je Steingergův výzkum, který zjistil, že jsou děti z rozvedených rodin ovlivnitelnější negativními vlivy svých vrstevníků. Můj výzkum toto tvrzení potvrdil také. Pár respondentů uvedlo v dotazníkovém šetření, že se žáci z rozvedených rodin nebo žáci v současné době procházející rozvodovým řízením častěji setkávají a přátelí s problémovými žáky než děti z kompletních rodin.

Daniela Reslová ve své bakalářské práci *Důsledky rozvodu na školní prospěch a chování dítěte ve škole* zjistila, že se děti zhoršují ve školním prospěchu o 1 stupeň známky. Tento výsledek můj výzkum nepotvrdil, v mé empirické části se došlo k výsledkům, které poukázaly na zhoršení o 2 stupně klasifikační známky. Pravděpodobně hlavním rozdílem našich výsledků bylo, že se Reslová zaměřovala pouze na čtyři rodiny, kdežto můj výzkum se zaměřoval na šest základních škol. I přes rozdílné výsledky je zhoršení školního prospěchu vlivem rozvodu rodičů značné.

Závěr

Odborných publikací, akademických prací a odborných článků zabývajících se dopady rozvodu rodičů na děti je mnoho a rozvod je v dnešní době stále více diskutované téma. Polemizuje se o tom, jak co nejvíce zabránit tomu, aby se rozvod dítěte nijak citelně nedotkl. Bohužel, jak ukazují výzkumy, rozvod se dítěte dotkne vždy a není výjimkou, že do této oblasti spadá i školní prospěch dítěte. Je ale na rodičích, jakou měrou rozvod dítě ovlivní.

Období dospívání je pro dítě náročnou životní proměnou, kdy se nejen musí vyrovnat se svou fyzickou a psychickou proměnou, ale v případě dětí z rozvedených rodin a dětí aktuálně procházející rozvodovým řízením rodičů také s proměnou rodinné struktury. Projevy dětí mohou být různé, mohou mít rozdílnou délku a intenzitu.

Bakalářská práce měla za cíl zjistit, jakým způsobem ovlivňuje rozvod rodičů školní prospěch dítěte na druhém stupni základní školy. Výzkum práce odhalil, že se žáci ve svém školním prospěchu zhoršují o 2 stupně známky. Prospěch se zhoršuje zejména vlivem horší pozornosti, kterou žáci mají a která jim brání k dosažení lepších výsledků. S výsledky souvisí také slabá motivace k učení, kterou děti z rozvedených rodin nebo děti aktuálně si procházející rozvodovým řízením rodičů mají. Také pracovní tempo je u dětí pomalejší, právě z důvodu horší pozornosti nemají schopnost soustředit se na dané úkoly a déle jim trvá, než vypracují zadání. V kolektivu se žáci necítí komfortně, buď se mu vyhýbají a jsou radši sami nebo jsou naopak agresivnější a domáhají se vlastních potřeb. U dětí se dále projevuje větší míra vulgárního chování, záškoláctví a stýkají se více s problémovými žáky, než děti z úplných rodin.

Neexistuje způsob, jak rozvod prožít bezbolestně, každého zasáhne. Můžeme však zmírnit dopady, které na všechny zúčastněné rozvod může mít. V první řadě by měla pozornost rodičů při rozvodu směřovat na dítě. Samozřejmě je pro všechny zúčastněné tato událost velmi nepříjemná, ale především bychom měli uchránit dítě před negativními vlivy rozvodu, které by si poté mohl vzít s sebou do svého budoucího života.

Seznam použité literatury

BEAUSANG, J., FARRELL, A., WALSH, K. Young people whose parents are separated or divorced: a case for researching their experiences at the intersection of home and school. *Educational research: a review for teachers and all concerned with progress in education*. London: National Foundation for Educational Research, 2012, 54(3), [343]-356. ISSN 0013-1881.

BERGER, M., GRAVILLON, I. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Přeložil Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál (vydavatelství), 2011. ISBN 978-80-7367-843-2.

BĚLOCHOVÁ, P. *Absolventi na trhu práce* [online]. Liberec, 2011 [cit. 2022-04-29]. Dostupné z: https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/10607/bc_19703.pdf?sequence=1. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Andrea Broťová Doubková.

Český statistický úřad, 2021. *Pohyb obyvatelstva - 1. pololetí 2021* [online]. 13.9. [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-1-pololeti-2021>

FAGAN, P.F., CHURCHILL, A. *The effects of divorce on children*. *Marri Research*. January 11, 2012. dostupné z: <http://downloads.frc.org/EF/EF12A22.pdf>

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-725-1

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7376-569-1.

HRABAL, V., KRYKORKOVÁ, H., PAVELKOVÁ, I. *Školní prospěch jako ukazatel výchovy a vzdělávání: Analýza prospěchu z hlediska pojetí úspěšného žáka*. Praha: Ústav školských informací, 1984.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 2. aktualizované vydání. Praha 7: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

KLIMEŠ, J. *Partneři a rozchody*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-045-3.

- KOLÁŘ, Z., ŠIKULOVÁ, R. *Hodnocení žáků*. 2. dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2834-6.
- KRÁLÍKOVÁ, J. *Charakteristika vývojového období pubescence* [online]. Olomouc, 2011. [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/cgseam/1083126>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra psychologie a patopsychologie. Vedoucí práce PhDr. Kamila Holásková, Ph.D.
- MADAR, Z. *Slovník českého práva*. Díl 2. Praha: Linde, 1995. ISBN 80-85647-62-1.
- MÁCHOVÁ, J. *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1974.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 2. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1997. 144 s., ISBN 80-85850-24-9
- MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina stres*. Praha: Galén, 1994. 214 s., ISBN 8-85824-06-X
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd., upr. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. Studijní texty, sv. 38. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 2021 [online]. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/56005_1_1/
- NOVÁK, T. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.
- NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 978-80-247-1449-3.

PAVLÁT, J. Děti po rozvodu svých rodičů - souhrn anglofonních a našich prací. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. Praha: Československá akademie věd, 2012, 56(3), 221-231. ISSN 0009-062X.

PETRASOVÁ, J. Školní úspěšnost studentů - vliv vzdělání rodičů [online]. Liberec, 2008 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:OPhkWKS2JOsJ:https://adoc.tips/download/her-parents-education.html+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta pedagogická, Katedra pedagogiky a psychologie, Obor doplňkové pedagogické studium. Vedoucí práce Doc. PaDr. Josef Horák, CSc.

PILER, P. *Divorce as phenomenon of modernity: theory and research*. London: Edmund Press, 2010. ISBN 978-0-9564748-1-0.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7376-647-6.

RESLOVÁ, D. *Důsledky rozvodu na školní prospěch a chování dítěte ve škole* [online]. Hradec Králové, 2016 [cit. 2022-04-29]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/feod8s/STAG84363.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogik. Vedoucí práce Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopln. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-

SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-262-9.

SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál (vydavatelství), 2004. ISBN 80-7178-906-2.

ŠIMONÍK, O. *Úvod do didaktiky základní školy*. Brno: MSD, spol., 2005. ISBN 80-86633-33-0.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.

TEYBER, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, c2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

THOROVÁ, K. *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, M. Sebehodnocení a hodnocení školního výkonu dětí středního školního věku. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1995, 30(1), 5-9. ISSN 0555-5574.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 2. rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Zákon č. 89/2012 Sb., Zánik manželství (občanský zákoník)

Seznam tabulek

Graf č. 1 Pohlaví respondentů	30
Graf č. 2 Stupeň ZŠ, kde respondenti vyučují.....	30
Graf č. 3 Počet žáků ve třídě	31
Graf č. 4 Počet žáků z rozvedené rodiny ve třídě	32
Graf č. 5 Žák (žáci) ve třídách, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů	33
Graf č. 6 Počet žáků, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů	34
Graf č. 7 Předměty, ve kterých se žáci nejvíce zhoršili	35
Graf č. 8 Předměty, ve kterých se žáci nejvíce zlepšili	36
Graf č. 9 Zhoršené chování u dětí z rozvedených rodin nebo dětí, kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením	37
Graf č. 10 Oblasti, ve kterých se žáci nejvíce zlepšili.....	39
Graf č. 11 Žáci se zhoršili ve školním prospěchu.....	40
Graf č. 12 Žákovo zhoršení školního prospěchu ve stupních známky.....	41
Graf č. 13 Oblasti, ve kterých se žáci nejvíce zlepšili.....	42
Graf č. 14 Žákovo pracovní tempo ve vyučovacích hodinách	43
Graf č. 15 Žákova motivace k učení	44
Graf č. 16 Žákova sebedůvěra a sebehodnocení	45
Graf č. 17 Dítě a jeho vztah ke kolektivu	46
Graf č. 19 Pohlaví, které se více zhoršilo ve školním prospěchu	47
Graf č. 18 Pohlaví, které se více zlepšilo ve školním prospěchu.....	47

Příloha č.1: Dotazník

Dopady rozvodu rodičů na prospěch dětí II. stupně ZŠ

Dobrý den, jsem Viktorie Ullrichová a studuji na Filozofické fakultě UK obor pedagogika. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění dotazníku pro mou závěrečnou bakalářskou práci, kde se zabývám dopadem rozvodu rodičů na prospěch žáka.

Vyplnění dotazníku Vám zabere deset minut. Odpovědi dotazníku jsou určeny jen pro mou bakalářskou práci. Moc děkuji.

Mým cílem je zjistit, jaké dopady na prospěch dětí II. stupně základní školy mají rozvody a neúplná rodina. Jelikož prospěch žáka ovlivňuje několik faktorů (například klima ve třídě, jejich psychické procesy, ...) budou otázky orientovány také na socializaci jedince.

1. Jsem

(Vyberte jednu odpověď)

- Žena
- Muž

2. Jsem učitelem

(Vyberte jednu odpověď)

- Pouze II. stupně
- I. stupně a II. stupně

Tyto otázky se týkají pouze žáků II. stupně, odpovídejte, prosím, pouze z oblasti Vašeho působení na II. stupni.

3. Jaký počet žáků mám ve třídě?

(Vyberte jednu odpověď)

- Méně než 25
- 25-33
- Více než 33

4. Který předmět (popřípadě předměty) vyučuji.

(Napište prosím do kolonky všechny předměty, které vyučujete)

5. Ve třídě vyučuji děti z rozvedené rodiny.

(Vyberte jednu odpověď)

- Ano

- Ne
6. V mé třídě je dětí z rozvedených rodin.
(Pokud jste na předešlu otázku odpověděli ano, zaškrtněte prosím danou odpověď.)
- 1-2
 - 2-5
 - 5 a více
7. Mám ve třídě žáka (popřípadě žáky), kteří si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů?
(Vyberte jednu odpověď)
- Ano
 - Ne

Nyní se přesuneme na otázky týkající se pouze žáků z rozvedených rodin nebo dětí, které si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů.

8. Kolik žáků v mé třídě si aktuálně prochází rozvodovým řízením rodičů?
(Pokud jste na předešlou otázku odpověděli ano, zaškrtněte prosím počet.)
- Méně než 3
 - 3-5
 - 3 a více
9. V jakých předmětech se žáci nejvíce zhoršili.
(Vyberte jednu nebo více odpovědí)
- Matematika
 - Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk, Anglický jazyk)
 - Člověk a společnost (Dějepis, Občanská výchova)
 - Člověk a příroda (Zeměpis, Chemie, Fyzika, Přírodopis)
 - Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
 - Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
 - Jiná...
10. V jakých předmětech se žáci nejvíce zlepšili.
- Matematika
 - Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk, Anglický jazyk)
 - Člověk a společnost (Dějepis, Občanská výchova)

- Člověk a příroda (Zeměpis, Chemie, Fyzika, Přírodopis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví)
- Jiná...

11. Všiml/a jsem si u dětí zhoršení v chování (nezačleňuje se do kolektivu, často pláče, je agresivní, a jiné.)

(Vyberte jednu odpověď)

- Ano
- Ne
- Nedokážu posoudit.

12. Jak se žák projevuje? (pokud jste u předchozí odpovědi zaškrtnuli odpověď ano)

(Napište prosím všechny rysy chování žáků)

13. Dítě se zlepšilo v prospěchu.

(Vyberte jednu odpověď)

- Ano
- Ne

14. Dítě se zlepšilo v prospěchu o...

(Vyberte jednu odpověď (o 1 stupeň známky znamená, že pokud žák měl například 3 před rozvodem, zlepšil se o jeden stupeň na 2, zlepšil se o dva stupně na 1.))

- 1 stupeň známky
- 2 stupně známky
- 3 stupně známky
- 4 stupně známky
- Nezlepšilo se

15. V čem se žáci nejvíce zlepšili.

(Vyberte jednu nebo více odpovědí)

- Pozornost
- Paměť
- Motivace
- Řeč
- Zdravotní stav
- Jiná...

16. Dítě se zhoršilo v prospěchu.

(Vyberte jednu odpověď)

- Ano
- Ne

17. Dítě se zhoršilo v prospěchu o...

(Vyberte jednu odpověď (o 1 stupeň známky znamená, že pokud žák měl před rozvodem například 1, zhoršil se o jeden stupeň na 2, pokud o 2, zhoršil se na známku 3.))

- 1 stupeň známky
- 2 stupně známky
- 3 stupně známky
- 4 stupně známky
- Nezhoršilo se

18. V čem se žáci nejvíce zhoršili.

(Vyberte jednu nebo více odpovědí)

- Pozornost
- Paměť
- Motivace
- Řeč
- Zdravotní stav
- Jiná...

19. Žáci se ve svém pracovním tempu zhoršili.

(Vyberte jednu odpověď)

- Pomalé pracovní tempo – žák se nedokáže příliš soustředit na úkol, dlouho mu trvá vypracovat zadané úkoly, dlouho si pročítá zadání, jelikož se mu jej nedaří pochopit či nedokáže zpracovat zadání.
- Rychlé (zbrklé) pracovní tempo – žák rychle dodělá úkol a poté se věnuje něčemu jinému, nedokáže se soustředit na úkol a rychle (zbrkle) vyplňuje zadaný úkol.
- Stále stejné pracovní tempo.

20. Děti mají motivaci k učení

(Vyberte jednu odpověď)

- Žádnou
- Slabou
- Střední

- Silnou

21. Dítě se sebedůvěra, sebehodnocení.

(Vyberte jednu odpověď)

- Cítí se sebejistě, dobře a komfortně.
- Dítě má problém se sebedůvěrou. V nejrůznějších situacích už se předem vzdávají. Obtížně prosazuje své přání a potřeby.
- Dítě reaguje agresivněji. Razantněji prosazuje své přání a potřeby.

22. Dítě a kolektiv.

(Vyberte jednu odpověď)

- Není příliš kolektivní, spíše se straní kolektivu, je uzavřené.
- Nic se nezměnilo, dítě je stále stejné.
- Agresivní, neukázněné, nepořádné, hádavější, k ostatním dětem se nechová hezky.

23. V prospěchu se více zlepšili.

(Otázka se vztahuje pouze k dětem z rozvedených rodin. Vyberte jednu odpověď.)

- Dívky
- Chlapci

24. V prospěchu se více zhoršili.

(Otázka se týká pouze dětí z rozvedených rodin. Vyberte jednu odpověď.)

- Dívky
- Chlapci

25. Pokud jste se setkali s jiným jevem u dětí, který v tomto dotazníku nezazněl, zapište ho prosím do této odpovědi.

Děkuji moc za ochotu a vyplnění dotazníku.